

editörden...

Bu sayımızda klasik edebiyatımızı ele alıyoruz. Bilindiği gibi bu edebiyatın temelleri Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra verdikleri ilk eserlere kadar dayanır. Geniş coğrafyalarda dil bakımından birbirinden az çok farklı gelişen İslamî edebiyat, şüphesiz ki en parlak dönemini 13. yüzyıldan başlamak üzere Osmanlı İmparatorluğunun geniş toprakları üzerinde yaşamıştır. Beş yüzyıldan fazla etkisini sürdüren ve üç kitada toprakları bulunan bir imparatorluğun ihtişamıyla uyumlu görkemli eserler veren klasik edebiyatımızı bazı yönleri ile incelemeye çalışacağız.

Bir toplumu etkileyen kültürel oluşumlar nasıl birden bire ortaya çıkmıyorsa, başka bir kültürel etkiyle de birden bire ortadan yok olmaz. Şiire ağırlık veren klasik edebiyatımızın bugünkü şiirimize –genel anlamda edebiyatımıza- etkileri üzerinde de mümkün olduğu nispette durmaya çalıştık.

Klasik edebiyat, yaygın söyleyişle divan edebiyatı, Tanzimatla birlikte başlayan kültür değişim teşebbüslerine paralel olarak tartışılmaya başlanmıştır. Avrupai bir edebiyat oluşturma gayreti içindeki Tanzimat nesli, damarlarından beslendikleri, onun kalıplarını ve ifade yöntemlerini kullanarak eserler verdikleri hâlde divan edebiyatına sert eleştirilerde bulundular. Zaman zaman ölçünün kaçtığı bu eleştirileri dönemin şartları ile irtibatlandırarak açıklamak mümkündür.

Ancak, bugün hâlâ Tanzimat neslinin divan edebiyatına karşı yönelttiği, birçok bakımdan ilmî olmaktan uzak, bu eleştirilerin kronik bir ön yargıya dönüşerek devam etmesi Divan Edebiyatı Özel Sayısı'nı hazırlama ihtiyacımızın birinci sebebidir.

Eğer kültürümüzün köklerine karşı böyle bir ön yargı varsa bunun enine boyuna sorgulanması ve tartışılması gerekiyordu ki biz bu sayıda bunu yapmaya çalıştık. Zira beş yüz yıllık edebiyatı bir derginin sınırlı sayfaları içinde bütün yönleriyle ele almanın imkânı yoktur. Biz amaçladık ki gençlerimiz, eski edebiyatımızla eğitim çerçevesi içinde bir şekilde irtibatı olan herkes, kültürel varlığımızın hazinelerine bu vesile ile yeniden göz atsın –varsa- ön yargılarını tekrar gözden geçirsin.

egitim | Aylık Eğitim Dergisi | YIL: 7 SAYI: 77-78 TEMMUZ - AĞUSTOS 2006 | ISSN-1302-5600

SAHİBİ Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK Millî Eğitim Bakanı	Yayın Kurulu Ethem BARAN Şaban ÖZÜDOĞRU Aysun İLDENİZ Hakkı USLU Dinçer EŞİTĞİN Celal ASLAN Çağrı GÜREL	Dizgi Reyhan İLKER Abone / Dağıtım Fikri NAYIR Tel: (0312) 212 76 63 / 14 Baskı Devlet Kitapları Müdürlüğü
Genel Yayın Yönetmeni Şadi KESKİN Yayımlar Dairesi Başkanı	Tasarım Banu DAVUN (bdavun@meb.gov.tr)	Yönetim Merkezi Yayımlar Dairesi Başkanlığı Teknikokullar/ANKARA http://yayim.meb.gov.tr e-posta: baae@meb.gov.tr Tel: (0 312) 212 81 48 - 213 65 12 Fax: (0 312) 212 81 48
Yazı İşleri Müdürü Selâmi YALÇIN (selamiyalcin@meb.gov.tr)		

Gönderilen eser ve çalışmalar yayımlansın veya yayımlanmasın, iade edilmez. Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. Yayın Kurulu yazılar üzerinde değişiklik yapabilir. "Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim" adı anılmadan alıntı yapılamaz. Millî Eğitim Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığının 22.12.2005 tarih ve 6088 sayılı oluru ile basılmıştır.
Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 4303
Sürelî Yayınlar Dizisi: 213

Dergimizin yıllık abone bedeli 20 YTL (öğretmen ve öğrenciler için 15 YTL)'dir.
Abone bedelinin Ziraat Bankası Şehremini-Istanbul şubesindeki Devlet Kitapları Döner Sermayesi Müdürlüğü'nün 130978 numaralı hesabına yatırılarak makbuzun ve açık adresin Yayımlar Dairesi Başkanlığı Teknikokullar - ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

KLASİK EDEBİYATIMIZIN DÜNÜNE BUGÜNÜNE, EĞİTİMİNE VE ONA KARŞI VAR OLAN ÖNYARGILARIN SORGULANMASINA YÖNELİK SORUŞTURMA

Hazırlayan: ŞABAN ÖZÜDOĞRU

Klasik edebiyatımıza karşı Tanzimat'tan bu yana yöneltilecek eleştirilerin bir kısmını sorgulamak amacıyla, yıllarını Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalındaki araştırmalara vermiş akademisyenlere beş standart soru sorduk ve aldığımız cevapları aynen yayımlıyoruz.

Tahmin edileceği gibi sorularımız klasik edebiyatımızın orta ve yüksek öğretimdeki sorunlarını ortaya koymayı amaçlayan ağırlıktadır. Ancak, genel anlamda toplumun çeşitli kesimlerinin klasik edebiyat algısını ve bu edebiyata bakışını da sorgulamayı amaçladık. Klasik edebiyatın bugünkü edebiyatımıza etkilerini, beş yüz yıllık kültürel hazinenin bugün yeterince kıymetinin bilinip bilinmediğini, eski edebiyatın orta öğretim müfredatında nasıl ve niçin yer alması gerektiğini uzmanların görüşleriyle bir kere daha gündeme taşımak istedik.

Sorgulama söz konusu olduğunda, sorgulanan konunun bütün ilgili taraflara sorulması konunun bütün boyutları ile incelenmesi bakımından yararlı olacaktır. Bu görüşten hareketle biz, derginin planlanmasında aşamada lisede görev yapan öğretmenlere, lise ve yüksek öğrenim öğrencilerine de benzer sorular yöneltip cevaplarını yayımlamak arzusundaydık. Ancak takdir edersiniz ki, böyle bir soruşturmaya dergimizin sınırlı hacmi izin vermedi. Buna benzer bir çalışmanın edebiyat öğretimine somut veriler sağlaması bakımından gerekliliğine inanıyor ve bu çalışmayı bu alanda yüksek lisans veya doktora öğrencilerinin daha bilimsel yöntemlerle tez konusu olarak gerçekleştireceklerine inanıyoruz.

Her biri birer mülâkat hacmine ulaşan bu soruşturmanın divan edebiyatının sorunlarıyla ilgilenenlere, lise öğrenci ve öğretmenlerine, üniversitelerin ilgili bölümlerdeki öğrencilere ışık tutmasını veya bu hususta bir fikir vermesini umut ediyoruz.

Bu soruşturmaya cevap verenlerin buldukları ortak görüşleri kısaca özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir:

a- Klasik edebiyatımız ile ilgili ön yargılar – üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine gelen öğrencilerin ağırlıklı bir bölümü de dahil- toplumun çeşitli kesimlerinde devam ediyor.

b- Kültürel varlığımızı, klasik değerlerimizi öğrenmek için yeterince çaba sarf etmiyoruz. (Soruşturmaya katılanların Fuzulî ve Şekspir karşılaştırması ve her iki milletin bu şairlere gösterdiği ilgiyi değerlendirmeleri ilginç bulunmuştur.)

c- Bugün gençlerin Türkçeyi kullanırken yeterli kelime hazinesine sahip olmayışları ifade ediliyor ve bu duruma klasik edebiyatın geniş kelime kadrosunun, mecazlı ve sanatkârane anlatımının katkı sağlayabileceği ifade ediliyor.

Şüphesiz bunlar öne çıkan görüşlerden sadece birkaçı. Yıllarını bu alandaki araştırmalara vermiş akademisyenlerimizin bilgi ile desteklenen yorumlarını, yüz yüze verdikleri edebiyat eğitiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini, ayrıca; beş yüz yıllık kültürümüze ait değerlendirmelerinin tamamını bu anket- mülâkatlarda bulacaksınız.

DURSUN ALİ TÖKEL*

SORUŞTURMA

Herhangi bir unsurun kültürel bir kod veya davranış modeli olması için asırların geçmesi gerekiyor. Bunun gibi kültürel bir modelin ortadan kalkması da asırların geçmesini zorunlu kılar. Kültürel bir unsur, ortadan kalkmaz, ancak o an için kendisi kendisi için olmayan başka bir hale dönüşür.

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Bu soruya günümüzde başlı başına bir edebiyat disiplini olan “karşılaştırmalı edebiyat” alanıyla cevap vermeli. Shakespeare İngiliz, Dante İtalyan, Goethe Alman, Hugo Fransız, Tolstoy Rus edebiyatının klasiğidir. Şimdi bu kişilerin temsil ettiği edebiyat bu toplumlardan tamamen çekilmiş midir/ çekilebilir mi? Bu sorudaki “işlev” kelimesi önemli. Bir kültürde işlevsel olan bir ögenin ortadan kalkması ne demektir? Bir kültürde edebiyatın işlevi nedir? Bir milletin hayatında asırlarca kültürel bir olgu olarak devam eden bir unsur birden ortadan çekilirse ve yerine daha güçlü bir olgu bırakamazsa ne olur?

Herhangi bir unsurun kültürel bir kod veya davranış modeli olması için asırların geçmesi gerekiyor. Bunun gibi kültürel bir modelin ortadan kalkması da asırların geçmesini zorunlu kılar. Kültürel bir unsur, ortadan kalkmaz, ancak o an için kendisi kendisi için olmayan başka bir hale dönüşür. Bir gün çok yaşlı bir kadıncağıza nasıl olduğunu sormuştum, o da bana “nasıl olayım göç davulları çalmaya başladı” demişti. Hemen her sene öğrencilere bu göç davullarının ne olduğunu sorarım. Bilene rastlamadım, ki normaldir. Bu tabir atalarımızın Orta Asya’daki göçebe hayatından kalma bir sözdür ve halen yaşamaktadır. Ama bir başka halin anlatımı için vardır ve asli işlevini yitirmiştir.

Bu sorunuza yeterli cevabı almak için aslında Attila İlhan’ı ve Hilmi Yavuz’u okumak gerekir. Her ikisi de Divan şiirinin ses ve imge değeri bakımından kendi şiirinde yaşadığını söylemektedir. Divan şiiri yaşadığı çağda, başka alemin objelerini imgeleştiriyordu, ama o bugün modern şâirin elinde imgeleştirmeye müsait sonsuz bir hazine olarak durmaktadır. Şiirin bir ses işi olduğu düşünüldüğünde, divan şiirinin ahengi sağlamada başvurduğu ses yaratma kudreti şâir için büyük bir imkân alanıdır. Bir sanat eserini en değerli kılan yönlerden biri de, karşılaştırmalı edebiyat terimiyle ifade edersek, onun metinlerarasılığıdır. T.S.Eliot, bugün Batı’da kim ne yazıyorsa kendisinin yazdığı şeyleri Virgilius’a, hatta Homeros’a borçlu olduğunu söyler. Batı şâirlerinden biri çıkarsa da “acaba Virgilius’a neyi borçluyum” diye bir hesaba girişse, acaba bulduğu ne olurdu. Bizler bu halimizle, belki de kırk göbek önceki atamıza genetik olarak ne borçluysak şiir ve edebiyat olarak da onlara onu borçluyuzdur. Eğer divan şiiri olmasaydı Türkçenin bugünkü hali nasıl olurdu, bunun hesabını yapmak lazımdır. Kendilerinden bin yıl önce ayrıldığımız Orta Asya’daki kardeşlerimizde asırlar boyu halk edebiyatı devam etti. Bir zamanlar onlarla aynı dili konuşuyorduk. Bugünkü farka bakanlar, bu farkın ortaya çıkmasında edebiyatın rolünü sorgulamalıdır. Edebiyat her zaman bir elit işi olmuştur. Bugünkü dille yazan Cemal Süreya’yı, İsmet Özel’i, Attila İlhan’ı, Hilmi Yavuz’u, Sezai Karakoç’u, Can Yücel’i kaç kişi okuyunca anlıyor? Yani gündelik dili bilmek demek şiiri anlamak anlamına gelmez; şiir okuyucudan çok daha yüksek bir donanım ister. Eliot gibi, günümüz şiirinin varlık ve

*Yard.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi

duruşunu geçmişin kadim kültür ve edebiyatlarına bağlayan bağları bulmaya yönelik çalışmalar yaptığımız zaman, işte o zaman sorunuzun tam cevabı verilmiş olacaktır.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Öncelikle edebiyatımızla ilgili bölünmeleri sorgulamak gerekiyor. Divan Şiiri, Halk Şiiri, Tekke Şiiri.. bu bölünmeler ne kadar sağlıklıdır. Mesela İngilizler veya İtalyanlar yahut da Almanlar acaba kendi edebiyat tarihlerini nasıl bölümlüyor? İnsan merak ediyor. “Halk edebiyatı” denen kavram ne kadar sağlıklıdır? Anonim olanın dışında halkın edebiyatı olur mu? Halk denilen kitle gündelik hayat içinde en fazla 500 veya 1000 kelime ile konuşur; bu kadar kelime ile şiir olur mu, edebiyat olur mu? Mesela Halk şâiri denilen Karacaoğlan kendisini acaba nasıl tanımlıyordu? Kendisine halk şâiri mi diyordu? Elbette böyle demiyordu. Onu bu sıfatla anan biziz.

Halk şâiri veya Halk Edebiyatı gibi bölümlenmeler aslında sınıf esasına dayalı toplumların tasnifleri. Bizim tarihimizde sınıflı bir toplum yok. Bugün hâlâ Shakespeare'nin yaşayıp yaşamadığı tartışılıyor. Neden? Şunu diyorlar: “Efendim Shakespeare gibi sıradan bir halk çocuğu bu kaliteli eserleri yazamaz, bunu ancak bir asil yazmış olabilir.” Ama bizler Leyla vü Mecnun gibi yüksek standartlı bir eser veren Fuzulî'nin asil olup olmadığına bakmıyoruz, aklımıza bile gelmez. Çünkü bizim medeniyetimiz eser vermekle asil olmak arasında bir bağ kurma düşüncesi taşımamaktadır. En basitinden şu soru sorulmalıdır. Bugünkü anlayışımıza göre Halk edebiyatı (Aşık edebiyatı) olarak 16. yüzyılda başlar. Herkes Karacaoğlan der ya onun için söylüyorum. Divan edebiyatını da edebiyattan saymıyorlar, o zaman 16. yüzyıldan önce Türk edebiyatı yok muydu, varsa kim temsil ediyordu? Yunus Emre'nin meşhur olmuş şiirleri bir yana, divanından seçilmiş her hangi bir gazeli “halk”tan kaç kişi anlar? 13. yüzyıldaki Dante'yi, 16. yüzyıldaki Cervantes'i orijinal diliyle bugün kendi halkları anlıyor mu? Tabii ki anlamıyor, ama anlamıyorlar diye de onun halktan kopuk olduğunu söylemiyorlar.

Bizler bugün kapitalist bir toplumda “birey” esaslı bir hayat yaşıyoruz. Bugünün şiirini okuyanlar

bir baksınlar, bundan yüz yıl sonra bugünkü şiirimiz toplumumuzun neyini yansıtacak? Cahit Sıtkı'nın şiiri Türk toplumunun neyini yansıtıyor/yansıtmıyor. Necip Fazıl'ın şiiri yazıldığı devirdeki Türk toplumunun neyini yansıtıyor? Oktay Rifat, İsmet Özel, Turgut Uyar, Can Yücel, Ece Ayhan, Cemal Süreya, Sezai Karakoç vb. Şairlerin şiirleri bundan yüzyıl sonra okunduğunda, yaşadıkları toplumun nesini yansıttıkları sorulacaksa, bugünden biz bu soruya cevap arayalım: Bu şâirlerin şiirleri halkın hangi derdini dile getiriyor ve bugün bu şâirleri okuyanlar bunları hemencecik anlıyorlar mı? Halktan olup olmamak, halkın derdini yansıtmak-yansıtmamak, üst bir dil kullanmak-kullanmamak, okunduğunda anlaşılacak-anlaşılmamak hesabı yapılacaksa ikinci yeni şiirini tümüyle çizmek lazım: Buna kaç kişi cevaz verebilir ki? Böylesi bir saçmalığa kim evet diyebilir ki?

Dante'nin İlahi Komedyası; Dante'nin, Romalı Şâir Virgilius'un önderliğindeki Cennet, Cehennem ve Araf gezilerini anlatır; bu haliyle bu eser yazıldığı devirdeki Roma toplumunun neyini yansıtır veya Shakespeare'nin eserleri o günkü İngiliz toplumunun neyini yansıtır?

Yaşanılan hayat değişkendir, gelip geçicidir, modları vardır. Bugün zirvede olan yarın yerlerde sürünür. Oysa insanın yaşadığı hayat ve devirle sınırlı olmayan ve hiç değişmeyen yanları vardır ve asil şiir işte bunun peşindedir. Yani insanda değişmez olanın peşinde. Bu anlamda şiir hayattan değil, aksine hayat şiirden kopuktur.

Walter Andrews şunu söylüyor: Davranışları anlatmak şiirin doğasında yoktur. Bundan dolayı, gazel geleneğine, insanların otoriteyle ilişkilerinde nasıl hareket ettiği üzerine bilgi almak için bakamayız; halbuki uzmanların, “edebiyat ve toplum” denen temayla ilgili konuları incelerken aradıkları tam da budur.” Oysa bunun için tarihe, arşivlere, belgelere bakmalıyız. Şöyle diyor Andrews: “eğer psikolojik gerçeklik, insanların davranışlarını nasıl yorumladıklarıyla ilgileniyorsak şiir çok değerli bir kaynaktır.”

Bütün bunların da ötesinde Divan Şiiri denince bugün hayattan kopuk olduğu söylenen veya elit bir dünyanın sözcülüğüyle itham edilen kısım bu şiirin gazeller alemidir. Kasideler, gazavat nâmeler, Atâî ve Sâbit gibi şâirlerin kaleme aldığı bazı mesneviler, Bağdatlı Rûhî ve Taşlıcalı Yahya gibi şâirlerin yazmış olduğu

Bugün Shakespeare hakkında aydınlatıcı tek bir paragraf bilgi bile bulunmazken, Shakespeare'nin çağdaşı yüzlerce Türk şâiri hakkında bilgi veren onlarca tezkire var. Divan şiirinde hayatı sorgulayanlar sanki Tezkirelere baktılar ve orada hayatın olmadığını gördüler de ithamlarında ısrar ediyorlar; daha biz bu kadar önemli kaynak olan Tezkireleri bile yayınlamadık. Bir sayfa kağıdın altın hükmünde olduğu çağlarda, binlerce sayfa eser veren atalarını sorgulayan ve itham eden nesiller, en az atalarının yazdıkları sayfa sayısında araştırma yapsalardı, biz bugün bunlarla uğraşmıyor olmazdık.

terkib veya terci-i bendler, bilhassa divanların son kırsımlarında yer alan kıtalar vb. incelendiğinde hayat ve edebiyat ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır. Divan şiirinin hayattan kopuk olduğunu söyleyenlere mesela Bâkî devrindeki hayat hakkında soru soracaksın, acaba ne derlerdi ki? Sanki bugün elimizde Osmanlı gündelik hayatıyla ilgili bol bol eser var da biz onlara bakarak konuşuyoruz. Bu ithamları yapanlar, Osmanlı hayatını çok iyi biliyorlar da iş edebiyata geldi mi anlamıyorlar, böyle bir şey mi var?

Bugün Shakespeare hakkında aydınlatıcı tek bir paragraf bilgi bile bulunmazken, Shakespeare'nin çağdaşı yüzlerce Türk şâiri hakkında bilgi veren onlarca tezkire var. Divan şiirinde hayatı sorgulayanlar sanki Tezkirelere baktılar ve orada hayatın olmadığını gördüler de ithamlarında ısrar ediyorlar; daha biz bu kadar önemli kaynak olan Tezkireleri bile yayınlamadık. Bir sayfa kağıdın altın hükmünde olduğu çağlarda, binlerce sayfa eser veren atalarını sorgulayan ve itham eden nesiller, en az atalarının yazdıkları sayfa sayısında araştırma yapsalardı, biz bugün bunlarla uğraşmıyor olmazdık. Sadece Shakespeare adına yapılmış sözlükler var, hatta Shakespeare'in her bir eseri için hazırlanmış sözlükler yapılmış, bugün bizim elimizde bırakın herhangi bir divan şâiri adına hazırlanmış sözlüğü, Divan şiirinin sözlüğü yok? Konuşması kolay, ben şimdi iddia ediyorum, Divan şiirinin anlaşılmasındaki en büyük engellerin başında Türkçe geliyor. Arapça ve Farsça'nın onlarca sözlüğü var, fakat Divan şiirindeki Türkçe kelimeler üzerinde hazırlanmış bir tek Türkçe sözlük yoktur. Uğraşanlar bilirler, divan şiirinde en yorucu kelimeler genellikle o çağın gündelik hayatında kullanılan Türkçe kelimelerdir, çünkü bunların gündelik olduğu kadar, bağlam anlamları da çıkarılmamış. Elinde hiçbir kaynak yok sonra anlamıyorum diyeceksin, tabii ki anlamayacaksın, çünkü anlamayı mümkün kılan kaynaklardan ve anahtarlardan mahrumsun.

Her edebiyatın, derinlere nüfuz etmiş bir kavramlar dünyası vardır. Marksist edebiyatı, proleter, burjuva, üst sınıf, alt sınıf, çatışma, işçi ve çalışma hayatı kavramları dışında düşünmek ne kadar mümkündür? Batı edebiyatını anlamak için üretim-tüketim kavramlarına ve sınırları dinli veya dinsiz dünyanın söylemlerine uzanan, Yunan ve Roma mitolojisiyle içli dışlı, kilisenin söylemlerine bulaşmış veya tamamen bu söylemlere sırtını dönmüş kavramlarını bilmeye ihtiyaç var. Divan şiirini anlamak demek, onun dayandığı temel kavramları anlamak demektir ve bu da aşktır. Onların anladığı anlamda aşkı anlamayan bu edebiyatı da anlamamış demektir. Onların aşktan ne anladığına ise Yunus Emre şu mısralarıyla tercüman olmuş:

*Aşksız adem dünyada belli bilin yok durur
Her biri bir nesneye sevgisi var âşıkdur
Çalabın dünyasında yüz bin türlü sevgi var
Kabul et kendözüne gör kangısı layıkdur*

Mesele Yunus'un dediği gibi: Şu dünyada her kim varsa onun mutlaka bir nesneye karşı aşkı vardır. İşte bu nesne divan şiirinde sevgili adını alır. Sevgilinin kimliğini sorgulamak kadar abes bir şey olamaz. Kimine göre bu Allah'tır, kimine göre paradır, kimi bir kadının müştakıdır, kimi bir mevkinin, kimi kendisini bir çocuğun hasretine kaptırır, kimi bir diplomaya ulaşmanın ıstırabını çeker. Bütün bunlar işte birer aşktır ve divan şiiri bütün bu aşkların aşıklarını anlatır: buradan rahatlıkla anlaşılacağı gibi, aşkımız bizi hep meşgul eder, sevgilimizin bizim aşkımızdan bir haberi yoktur; acımasızdır, gaddardır, iltifat etmez, hiç ilgilenmez. Gündelik sevgililer de öyle değil mi? Üniversiteye hazırlanan bir öğrenciyi düşünün, gece gündüz ağlar durur; yani o sınavda başarılı olmak için yanıp tutuşmakta ve sürekli acılar çekmektedir. Sevgilisi o an için üniversitedir; bu sevgilinin o aşktan haberi var mıdır?

Tabii ki yoktur, sevgili bir ama aşıklar binlercedir. Divan şiirindeki mesela:

*Geb yaş gelür gözümünden ü geb yaş yerine kan
Derd-i derunu bilmeye bu macera yeter*

Diyen Necâî'nin beytini ele alsak buradaki âşıkın kimliği hakkında ne söyleyebiliriz? Şâir diyor ki; gözümünden bazen yaş, bazen de yaş yerine kan gelir; içimdeki dertleri anlamak için sadece bu hale bakmak bile yeterlidir. Biz buradan ne anlam çıkarıyoruz? Burada dertleri kendisini kan ağlatacak kadar bunaltan bir insandan bahsedilmektedir. Bu insan hangi dertten bunalmıştır? Aşk derdinden. Peki bu aşk neye karşı bir aşkıdır? Efendim neye karşı olursa olsun. Çocuğu olmadığı için hastane köşelerinde doktorlardan medet bekleyen bir anne babaya bu beyti uygulasak o derde tercüman olmaz mı? Veya üniversiteye hazırlanan bir genç bu beyti okusa tam da kendisini ifade etmiş olmaz mı? Yunus Emre'nin dediği gibi işte herkesin bir nesneye aşkı vardır ve divan şâiri de bu aşkın tercümanlığını yapmaktadır. Tabii ki bir de herkesin aşkının meşguliyeti kendisindedir ve herkes kendi aşkının hasretiyle o kadar meşguldür ki, gayriye gözünü kapamıştır, milletvekili olmak için diyar diyar gezen bir âşıkın ÖSS için yanan bir âşıkla ne alakası olabilir ki? İşte bu durum bize şunu söyler: herkesin bir aşkı var ve ona saygılı ol! Biz bu düşüncenin neresindeyiz. Divan şiirini anlamak için en basitinden bu felsefik durumu bilmek gerekiyor. Oysa bugün biz o kadar bigane yaşıyoruz ki! Gündelik hayatımızda, sabah kalkıştan gece yatışa kadar, sıralarsak hayatımıza neler giriyor, nelerin endişesini çekiyor nelerin planlarını yapıyoruz. Oysa bir de Mecnun'a bakmalı: Bu adamın 24 saatinin tek endişesi vardı: Leyla! Bu şiire mecnun gözüyle bakmayan bu şiirden bir şey anlamaz..

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

Bu konuda ne söyleyeceklerim gayet açık: O da sonucun bir facia olduğudur. Her sene birinci sınıfa ge-

len öğrencilerimize ilk derste "Eski Türk Edebiyatı, Divan Edebiyatı" denince aklınıza neler geliyor? diye soruyorum. Bu soruya, olumlu sıfatları kullanarak cevap veren daha bir kişiye bile rastlamadım. Bütün cevaplar hep olumsuz yargıları yansıtıyor: "Hayattan kopuk, yüksek zümre edebiyatı, anlaşılmaz bir dili var, gereksiz süs göstergesi, sanat için sanat yapılmış, saray edebiyatı, âşık-maşuk edebiyatı vb." Bir milletin edebiyat tarihi, yazılı kısmıyla yaklaşık 1300 yıl ise ve bunun 1000 yılını da bahsedilen bu olumsuz yargılı edebiyat oluşturuyorsa, üniversitede edebiyat okumaya gelen insanlar da, lisans hayatı boyunca okuyacakları ve tarihlerinin bin yılını kapsayan edebiyat hakkında bunları düşünüyorlarsa ve onu gereksiz bir söz yığını olarak görüyorsa, daha neyin sorgusunu yapacağız ki? İngiliz Edebiyatı, Alman edebiyatı veya İspanyol edebiyatı Bölümü okumaya giden İngiliz ve İspanyol veya Alman öğrenciler de kendi tarihleri için acaba aynı şeyi mi söylüyorlardı, mesela bugünkü Batılı halklar, geçmişte bazı düşünürleri eserlerini Latince yazdı diye, acaba onları dışlamışlar mıydı? İnsan mukayeseli düşünmeyince kafasındaki sorulara asla doyurucu cevaplar alamaz.

Bunu abartmadan söylüyorum, öğrencilerimizin çoğu Lise yıllarında Divan şiiri hiç görmemiş, hocaları gereksiz diye atlamış, bazı hocalar açıkça bu şiirin düşmanlığını yapmış -karşılıklı konuşmalardan anlıyorsunuz-, Hemen bütün öğrenciler ÖSS'de sorulmuyor diye zaten hiç ilgilenmemiş. Bizim başımızda bu ÖSS olduğu müddetçe, bizler lise hayatımızdan asla bir verim alamayacağız. Zira siz de biliyorsunuz ki, Lise eğitiminin asıl amacı, kendi kültürünün temel unsurlarına vakıf, dünyayı az çok tanıyan, kendisiyle ve çevresiyle barışık orta insan yetiştirme işidir. Oysa bizde Lise eğitiminin tek bir gayesi vardır; ÖSS öncesi son basamak olmak. Lise hayatında -bilgi, kültür, ilim dahil- bir şeyin ÖSS'de soruluyor veya sorulmuyor olmasına göre bir anlamı vardır. Divan şiiri soruluyor mu? Sorulmuyor. O zaman geçiniz.

İnsan düşünmeden edemiyor: Bu kadar farklı illerden, bu kadar farklı okul ve hocalardan gelen öğrencilerin neredeyse tamamı Divan şiiri hakkında olumsuz yargılar taşıyorsa bunun sebebi onları okutan hocalardır; demek ki bu hocaların kendileri bu edebiyatın bî-gânesi. Peki bunun sebebi ne? Bunun sebebi de şüphesiz Üniversite eğitimi, zira Lisedeki hocaları

üniversite yetiştiriyor. Ben kendim için söyleyeyim, bu edebiyatın anlaşılması için gerekli bütün çabayı gösterdiğime inanıyorum, bu edebiyatın evrensel nitelikleri üzerine elimden geldiğince öğrencinin gündelik hayatına yansıyan yönüne de eğilerek bakmaya çalışıyorum, bu edebiyatın hemen her beytiyle, öğrencinin yaşadığı hayat arasında, yaşadığımız hayat arasında bağları göstermeye gayret sarf ediyorum. Diğer milletlerin edebiyatları ile mukayeseler yapıyor ve sonuçları öğrencilere bırakıyorum. Bu güne kadar bu şiire düşman bir tane bile öğrencimin kaldığını zannetmiyorum. En azından kafasında pek çok sorgulayıcı haneler açılıyor, mukayeseler yapma imkânı doğuyor.

Üniversite eğitiminde klasik şiiri hakkında anlatan ve onu seven insanlar yetiştirmediğimiz, liseden gelen öğrencilerden şikayet etmeye hiç hakkımız yok. Bir öğrencim “bu edebiyat saray edebiyatı, halkla alakası yok” demişti. Ben de “ne biliyorsun, divan şâirleri hakkında bir araştırma yaptın mı? Mesela Sarayla içli dışlı olmuş bir divan şairi söyleyebilir misin?” diye sormuştum. Tabii ki bu soruya verecek detaylı bir cevabı yoktu, daha doğrusu pek çok kişinin bu soruya verecek cevabı yoktur. Hayatı çöllerde geçmiş ve hayatında hiç saray görmemiş Fuzûlî'nin saray şâiri olmasının anlamı neydi ki?

İş yine de üniversite eğitiminde kitleniyor. Bugün üniversitelerimiz, 20. yüzyılın başındaki bölümler, yargılar ve saptamalarla bu edebiyatın eğitimini yapmaya çalışıyor. Bizler halen Namık Kemal'in bu edebiyatı acımasız ve insafsızca yargıladığı yerdeyiz. Fizik'imiz, Kimya'mız, Tıp'ımız, Coğrafya ve Tarih'imiz bugün Namık Kemal'in olduğu zamandaki haliyle mi duruyor? Tabii ki hayır, ama eski edebiyata bakışımız, Namık Kemal'in bakışını aşmış değil, varın siz buna ne dersiniz deyin. Koca koca adamlar, şâirler çıkıp da “bizim şiirimiz Nazım Hikmet'le başlar; biraz daha geri gitssek Tevfik Fikret'e gideriz” derse, ÖSS ile boğuşan zavallı öğrenci ne yapsın? Bizim bu durumdaki komik durumumuzu T.S.Eliot'un bir tespitindeki mukayese ile vermek gerekir. Eliot'un “Klasik Nedir?” adını taşıyan çok ünlü bir makalesi vardır. Eliot burada, klasik olmanın anlamı üzerinde duruyor ve kendi toplumunun şiirleri için “kaynağımız Shakespear'dir” bile demiyor, şiirlerinin kaynağını ve başlangıcını Roma'nın büyük şâiri Virgilius'a bağlıyor ve “klasiğin tanımını yapmak demek Virgilius'un şiirinin tanımını yapmak demektir” diyor.

İngiliz veya Amerikan şiirinin Virgilius'a olan borcu nedir? Bunu sorgulamak lazım. Onlar klasik olmayı olabildiğince tarihin bilinmeyen en eski zamanlarına gitmek olarak algıladılar, bizler tarihi inkârla güçleneceğimizi zannederiz. Şunu düşünmek gerekiyor: İki insan var, biri “şiirimizin tarihi ve kökenleri iki bin yıl önceye dayanır.” desin “öbürü de “bizimki de yetmiş yıl önceye dayanır” desin. Bu mukayesenin bizi nasıl bir sonuca götüreceği baştan bellidir. Sonuçları tartışmaya hiç gerek yok. Bu sonucu doğuran etkenlere bakmak lazım.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Böylesi bir karara varanlar acaba nasıl bir araştırmanın sonucunda bu hükmü ileri sürmüşler. Bana göre bu sonuca varmak için belli aşamaları kat etmek gerekir. Bir defa, klasik edebiyatta nesrin ihmal edildiğini söyleyenler, klasik edebiyattan kaç nesir eseri okumuşlardır, bırakın okumayı kaç nesir eseri görmüşlerdir? Sanki klasik edebiyatın bütün nesir eserleri yayınlandı, bizler bu eserleri okuduk, insanı anlatmadığına dair bir kanaate vardık, var mı böyle bir şey? Klasik edebiyatımızda kaç tane nesir eseri olduğunu bir bilen var mı Allah aşkına? Ne kadar kolay hükme varıyoruz. Ben bu sorunuza olumlu veya olumsuz cevap vermem. Mantıken bu sorunun cevaplanması ve yukarıdaki gibi veya onun aksine bir hükme varılması için bütün bu nesir eserlerinin yayınlanması ve mukayeseli incelemelerinin yapılması lazım. Bugünkü Batı dillerinin hiçbiri bu haliyle yokken bizler Anadolu'da Türkçe nesir eserleri veriyorduk, bunu bilen kaç kişi vardır. Kaygusuz Abdalın o kusursuz ve saf Türkçeyle yazdığı nesirlerdeki insan-ı kamile ilişkin saptamalarını kaç kişi okumuş da bu sonuca varmış ki?

Nesir son yüzyılların işidir. İnsanı derinlemesine anlatan eserlerin nesir olması düşüncesi bir başka komedidir. Shakespeare, insanı en derinlemesine anlatan, ruh ve kişilik tahlilleri psikolojinin konusu olmuş, hatta kahramanları insanın soyut hallerinin simgesi olmuş tarihin en önemli sanatkarlarından birisidir. Sonuç: Shakespeare'in bütün eserleri şiirdir, nesrini bilen var mı? Bu mantığa göre, Mevlânâ veya Yunus Emre insanı derinlemesine anlatan eserler vermemiş olmaları, çünkü onları o yapan şiirleri, nesirleri değil ki?

Bugün nesre atfedilen ve dolayısıyla şiirden üstün olduğu söylenen haller modern çağın mitlerinden ibarettir. Nesir, şiire göre çok çok yenidir. Şiir bir pir-i fani ise nesir daha yeni yetme bir delikanlıdır. Şiir gön-lün ve hissin dili iken, nesir aklın ve düşüncenin dilidir. Şiir, varlığı mum ışığının yarı aydınlığında hayal meyal görüşün ürünüyken, nesir elektriğin tastamam aydınlattığı parlaklığın gizem ve sır bırakmayan beraklığıdır. Aydınlanma çağının, materyalizmin, naturalist ve akılcı bakışın hakim olduğu bir dünyada şiirin işi olamazdı, yerini nesire bıraktı. O da romanda vücut buldu.

Nesrin üstünlüğünü ispat için, şiire laf dokundurmanın bir anlamı yok. İnsanı derinlemesine anlatmanın nesir veya şiirle doğrudan bir alakası da yok. Bu, nâzım ve nâsır'ın gücüne bakar. Fakat şu söylenebilir: Bu çağ nesir, dolayısıyla roman çağıdır; şiirin bir üvey evlat muamelesi görmesi ve ötelenmesi normaldir, zira onun çağı geçmiş, ancak bir iki ferdin teselli hanelerinde kalmıştır.

5) Yüz yıllar boyunca tekamülünü sürdürerek bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Bu soruya kısmen yukarıda cevap vermiş olduk. Bu konuda kendisine görev düşen ilk yer üniversitedir. Daha sonra diğerleri gelir. Fakat şu söylenmelidir. Yüce milletimizin kendinden olanlarla daima bir problemi olmuştur ve olmaktadır. Bugün de aynı şeyler söylenebilir. Bugün Türkçenin Batı dilleri karşısındaki savunmasız kalışından atalarımız sorumlu değil her halde, biz sorumluyuz. Öğretmenlerimiz ve sonra öğrencilerimiz bu edebiyatın kendi milletinin edebiyatı olduğunu kabul edecekler. Selçukluların Resmi dili Farsça idi. Dolayısıyla Selçuklulardan bugüne intikal eden Türkçe eser sayısı bir elin parmakları sayısını geçmez. Osmanlılara, resmi dilin Farsça veya Arapça olması yönünde çok baskı olmasına rağmen onlar, asla bunu kabul etmemişler. Eğer Osmanlı da resmi dili Türkçe değil de Arapça veya Farsça seçmiş olsaydı, bugün Batı Türkçesi diye bir Türkçe olmayacaktı.

Anlamak, bir çaba içine girmek demektir. Bugün Mona Lisa tablosu hâlâ tam anlamıyla anlaşılmiş

değildir; Shakespeare'nin eserleri üzerine yapılan anlam yorumları hâlâ devam etmektedir ve bir sonuca ulaşmamıştır. Hiçbir sanat eseri öyle bir bakmaya anlaşılmaz, anlaşılacak için kendisini oluşturan sanatkarın metinler arasılığını bilmeye, kullandığı kaynakları tanıtmaya, edebi metnin çoğul anlam üzerine kurulduğuna inanmaya ve varlık tabakalarını çözmek için uzun bir çabaya girmenin gerekli olduğu bilmeye gerek vardır. Şâirler sınırsız ve sonsuz duygular alemini, son derece sınırlı bir dille anlatmaya çalışmaktadırlar. Bizler bile bazen duygularımızı dille değil, dil içinde özel bir alan olan deyimlerle anlatmaya çalışırız, bu, sadece kelimelerin ve yalın anlamların yetersizliğindedir. Orhan Veli gibi bir şâir bile eğer anlatamıyorum diyorsa siz varın bizim halimizi düşünün –Orhan Veli'nin anlatamaması da ayrı bir meseledir. Şiir anlayışı gereği Orhan Veli, eski şiirin ifadeyi dile getirme vasıtalarının tümüne karşı çıktı: vezin yok, kafiye yok, sanat yok, mecazi dil yok, süslü anlatım yok... anlatmak için elzem olan her şeyi yok etmişsin, nasıl anlatacaksın? Anlatamadığını yine de anlatmak isteyen şâir bu sefer dilin mecazlar, göndermeler, deyim ve terimler alemine sığınmakta ve dilin çoğul anlatım imkânlarını kullanmaktadır. Hemen her şiir bu yola başvurur. Okuyucu bunu bilmelidir. Divan şiirine gelince iş daha da değişiktir. Çünkü bu şiiri anlamak için o çağın argumanlarını da bilmeye ihtiyaç vardır.

Eğer bir kişi Süleymaniye camiine bir bakmayla, Karahisârî hattını bir görmeyle, Levnî'nin bir minyatürünü bir süzmeyle, Sultan Ahmet çinilerini bir kez izlemeyle anlıyorsa, Divan şiiri metnini de bir okumayla anlar. İlk önce şunu teslim etmek lazım. Hiçbir sanat eseri öyle bir bakmayla/okumayla/dinlemeyle anlaşılmaz. Bir sanat eserinin anlaşılması için nasıl bir çabanın gerektiğini merak edenler Freud'un sanat ve sanatçılar üzerine yazdığı kitabını okumalıdır. Freud burada Mikelange'nin ünlü Musa Heykeli üzerinde Batıda yüzyıllar boyu yapılmış çalışmalarını en ince noktasına kadar sayfalarca anlatıyor. Sonuç: Daha tam olarak anlaşılamadı. İngiliz edebiyatı bugün hâlâ Hamlet'in neden babasını öldüren kişiyi (amcasını) eline fırsat geçtiği halde öldürmediğini çözmeye çalışıyor. Metin en az kurucusu kadar bir ıstırap çekene kendisini sunar. Geriye kalanın bahtına düşen uzanamadığına murdar demektir.

FATİH KÖKSAL*

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Şüphesiz ki milletlerin hayatlarında devamlılık esastır. Bu devamlılık, kültür söz konusu olunca daha da öne çıkar. Millet hayatındaki siyasî gelişmelerin kültürel hayatı çok ciddi boyutlarda etkilediği doğrudur. Fakat bahsini ettiğimiz kültürel devamlılık her şeye rağmen tabii seyrinde devam eder. Klasik edebiyatımızın on dokuzuncu yüzyıla birlikte bir inhitat devrine girdiği bir gerçektir. Dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeler göz önüne alındığında bu çekiliş de tabii idi. Siyasî manada Batı'ya yönelen Osmanlı, aynı hız ve kararlılıkta olmasa da edebî cihetten de tercihini Batı tesisine girmekte yaptı. Bununla birlikte yaklaşık yedi yüz yıla yakın bir zaman bu milletin münevver zümresinin hissiyatını terennüm vasıtası olmuş Klasik edebiyatın kültürel hayattan tamamen çekilmesi de söz konusu olamazdı.

Nitekim günümüz edebiyatında hâlâ bu geleceğin izlerinin oldukça ciddi oranda var olduğunu söyleyebiliriz. Bu tesiri ana hatlarıyla, doğrudan eskiye benzer tarzda yazmak ve eskinin bir takım unsurlarının / malzemelerinin kullanılması şeklinde iki boyutta görüyoruz. Birinci gruba girenler başta vezin

SORUŞTURMA

Talas'ta mahalle komşumuz yaşlı bir Vasfiye Teyze vardı. Osmanlı yâdigârı... Tamamen ümmî idi. Fakat tesadüfen öğrendiğim bir şey beni hayretlere düşürdü. Annem Vasfiye Teyze'nin eski şiirler bildiğini söyleyince ziyaret ettim. Kadıncağız Fuzûlî'den ardı ardına yedi sekiz tane gazel okudu. "Daha da okurum" diyordu.

(aruz vezni) olmak üzere nazım şekilleri ve hatta dil olarak eski şairlerimize öykünerek yazanlardır. Bunlar arasında özellikle akademisyenlerin öne çıktığını görüyoruz. Bunlar eserlerine "Divan" demekten de imtina etmemişlerdir. Hemen akla gelenler arasında Nejat Sefercioğlu'nun "Divançe-i Sefer"ini., Şahin Uçar'ın "Şeydâ Divanı"nı, Mikâil Bayram'ın "Sarâyî Divanı"nı sayabiliriz. Şair kimlikleriyle öne çıkmış olmamakla birlikte klasik şiirimiz tarzında şiirleri olduğunu bildiğimiz Cemal Kurnaz, Cem Dilçin, Mustafa Aslan gibi başka akademisyenler de vardır. İsimleri çoğaltmak mümkün. Meselâ talebesi olmakla iftihar ettiğim hocam Haydar Ali Diriöz'ün şiirlerini okuyan birinin onları bir 16 veya 17. yüzyıl şairine ait olmadığını anlaması çok zordur. Belki bunlar şahsî nostalji denemeleri veya eskiye olan sevgi ve saygının dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Fakat madem ki yazılıyor, bir vakıa olarak bunu kabul etmek durumundayız.

İkinci gruba girenler arasında Attila İlhan, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz gibi isimler sayılabilir. Bu şairler eski şiirimizi şiirlerinin satır aralarında "ziynet" olarak işlemiş, tamamen yeni tarzda kurgulanan şiirlerinde eski şiirin motiflerini, telmih ve istiarelerini değerlendirmişlerdir. Bir de Yahyâ Kemâl tarzının takipçisi diyebileceğimiz Mehmet Çınarlı, Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, rubâî tarzında Fuat Bayramoğlu, bütün şiirleriyle bu vadiye değilse de Abbas Sayar gibi bu iki grup arasında duran isimler vardır (Bu hususta teferruat için

*Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi

Muhsin Macit'in "Gelenekten Geleceğe" adlı kitabı görülmelidir).

Gelelim sorunuzun ikinci boyutuna... Günümüz edebiyatının klasik edebiyatımızdan istifade edebileceği unsurlar çoktur. Bu malzemenin başında bençe "dil" gelir. Şairimiz, yazarımız -özellikle gençleri kastederek söylüyorum- eski edebiyatımıza yakınlığı ve yatkınlığı nispetinde dilini geliştirecek, zenginleştirecektir. Klasik şiirimizin olağanüstü zengin hayâl dünyası, bakış açısını farklılaştıracak, ona eşyaya, insana ve olaylara çok boyutlu bakma melekesi kazandıracaktır. Aruzu iyi tanınması nazım diline âhenk kazandıracaktır (Elbette bununla, aruzla yazmayı değil, aruzdan faydalanmayı kastediyorum). Hatta diyebilirim ki klasik şiir bilgisi sadece nazım değil nesir dili üzerinde bile hoş tesirler yaratacaktır. Nitekim postmodernizm denen şey, eskiyi önemli bir malzeme olarak değerlendirmeye ihtiyacından doğmuştur. Aslında bu konu bir sorunun sınırlarını çok çok aşan boyutları kapsar. Tevâfuk galiba... Biz bölüm olarak 28 Nisan 2006 tarihinde tam da sizin sorunuzdaki konuyu ele alan bir sempozyum düzenliyoruz: "Geleniğin İzinde Edebiyatımız". Bu sempozyuma sunulacak bildiriler basıldığında bu meselelere büyük katkı sağlanacağını düşünüyorum.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

İsterseniz sondan başlayalım. "Halkın bu şiirden uzak kaldığı" iddiaları doğru mudur? Ben bu hususta çok net ve somut bir şey söylemek istiyorum. Yazma eser kütüphanelerimizde cönkere de, şiir mecmualarına da çokça rastlanır. Bunlar hususi kütüphanelerde de vardır. Şekli sebebiyle "danadili" de denilen cönkler de, şiir mecmuaları da kişilerin kendi zevk ve beğenilerine göre derleyip topladığı muhtelif şairlerin şiirlerinden oluşturulmuş el yazması eserlerdir. Cönkler ile mecmualar arasındaki temel fark, cönklerin daha ziyade kırsal kesimde yaşayan şiir meraklıları tarafından düzenlenirken, yani cönklerde ağırlıklı olarak halk şairlerine yer verilirken, şiir mecmualarında daha ziyade divan şairlerinin şiirlerinin bulunmasıdır. Ana hatlarıyla böyle iken birçok cönkte Fuzûlî, Nesîmî, Hayâlî, Yahyâ Bey vb. divan şairleri, halk şairleriyle yan yana boy gösterirler. Bununla birlikte birçok mecmuada da

Yunus Emre'den, Dertli'den, Gevherî'den, Âşık Ömer'den manzumelere rastlarsınız. Şimdi mümkün müdür ki, bu insanlar bilmedikleri, anlamadıkları, sevmedikleri şiirleri tamamen kendi zevklerine göre tuttıkları bu defterlere yazsınlar. Tek başına bu bile bize az çok mürekkep yalamış, şiir zevki olan insanların klasik şairleri tanıdıklarını ve anladıklarını gösteriyor. Burada "az çok mürekkep yalamış" tabirini bilerek ve özellikle kullandım. Çünkü cönklerle haşır neşir olanlar iyi bilirler ki cönklerdeki imlâ klasik imlâyâ çoğu zaman uymaz. Cönk derleyicisi Arapça veya Farsça kelimeleri de Türkçe bir kelime gibi düşünür, ha'lar, hı'lar, güzel he'ler birbirine karışır. Zı ile yazacağını da, dat ile yazacağını da ze ile yazabilir. Yani bunlar medrese tedrisinden geçmemiş, ancak kendince okuyup yazacak kadar tahsil görmüşlerdir. Buna rağmen klasik şairlerimizi takip etmiş, okumuş, anlamışlar. Şimdi birileri bugünden bakarak halkın bu şiirleri anlamadığını, bu şiirlerin halktan ve toplumdan kopuk olduğunu iddia ediyorlar. Ben şahsen şuna inanıyorum. "Halk" dediğimiz, aslında çok da mütecanis olmayan topluluk bugün şiire, edebiyata ve sanata ne kadar ilgili, meraklıysa, şiir onu ne kadar cezbediyor, ilgilendiriyor ve o şiiri ne kadar anlıyor ise, durum herhâlde eskiden de bundan farklı değildi.

Aslında yakın zamanlara kadar halkın çok geniş kitlelerinin âşinâ olduğu bir edebiyatı "Divan edebiyatı" dediğimiz edebiyat. Talas'ta mahalle komşumuz yaşlı bir Vasfiye Teyze vardı. Osmanlı yâdigârı... Tamamen ümmî idi. Fakat tesadüfen öğrendiğim bir şey beni hayretlere düşürdü. Annem Vasfiye Teyze'nin eski şiirler bildiğini söyleyince ziyaret ettim. Kadıncağız Fuzûlî'den ardı ardına yedi sekiz tane gazel okudu. "Daha da okurum" diyordu. Şimdi bunlara şaşıyoruz değil mi? Aslında şaşmamalı. Bakınız, Elbistan'da bir Cansız Emmi (Ahmet Cansız Güllü) vardı. 1990'larda vefat etti. Çok iyi şairdi. Yanlış bilmiyorsam ilkökul mezunu idi. Fakat hecenin yanında aruzun birçok kalıbıyla Divan şiiri mazmunlarını da işleyen, daha ziyade tasavvufî muhtevalı, şiirler yazardı. Çok derin tasavvuf bilgisi vardı. Bir gün bu mükteşebâtının kaynağını sordum. "Hiiiç" dedi. "Oradan, buradan". Cansız Emmi çok mütevazı bir zat idi ama bu cevap bir tevazu eseri olmaktan ziyade bir samimiyetin ifadesiydi. Yıllar yılı bize "saray edebiyatı", "yüksek zümre edebiyatı" diye bir elit tabakanın edebiyatı olarak takdim edilen bu edebi-

yat, tasavvuf ve tekke edebiyatıyla birlikte, zengin-fakir, âlim-câhil demeden bütün Anadolu coğrafyasını nakış nakış işlemiştir.

Klasik edebiyatın / şiirin toplumdan kopuk olması meselesine gelince... Yine benzer bir şey söyleyeceğim. Öncelikle şunu ortaya koymalıyız. Biz, bundan iki, üç, dört... asır önce yaşamış insanları bugünün bilgi, görgü, mantık ve yaşayışına göre değerlendirme hakkına sahip miyiz? Böyle bir değerlendirme tarihî ve sosyolojik bakımdan anlamlı mıdır? Biz Batı'yı tanımayaya başladıktan sonra sanat-toplum ilişkisi üzerine kafa yormaya başlamışızdır. Yani klasik edebiyatımızın hükmünü sürdürdüğü devirlerde sanat toplum için olmalı mı, olmamalı mı gibi ne bir fikir var, ne böyle bir endişe. Seleflerinden ne görmüşlerse onu devam ettirmekteler. Bu da adı üzerinde "klasik", yani kuralları zapt edilmiş, çerçevesi kesin sınırlarla çizilmiş bir edebiyat için gayet tabii bir hâldir. Tabii bunları klasik edebiyatın sizin vurgulamanızla "gerçek hayattan uzak olduğu" varsayımıyla söylüyoruz. Acaba gerçekten durum öyle midir?

Size iki şiirden bahsedeceğim. İkisi de son derece orijinal olan bu manzumeler sorunuzun da cevabı mahiyetindedir. Bu şiirler şahsî kütüphanemdeki el yazması şiir mecmualarında bulunuyor. Her ikisinin de kim tarafından kaleme alındığı meçhul. Kaside nazım şekliyle yazılan şiirlerin her ikisinin de bazı karinelere hareketle 17. yüzyılda kaleme alındığını anlıyoruz. Peki nedir bu şiirlerin konumuzla ilgisi. Şu: Her iki şiirde de devlet içinde başlayan bozulma ve toplumdaki kokuşmalar açık bir dille gündeme getiriliyor. Bu şiirlerden birincisini Kırıkkale Üniversitesi'nde düzenlenen bir sempozyuma sunduğum bir bildiri ile tanıtmıştım. Diğeri de -sanırım yakında- Türk Edebiyatı dergisinde dikkatlere sunulacak. Bu şiirlerin özellikle birincisi, padişaha sunulan bir layiha karakterindedir ve şiirde bugün, değil devlet başkanına, bir memurun sıradan amirine dahi söyleyemeyeceği kadar büyük ve tehlikeli laflar edilmektedir. Nedir bu laflar? Toplumun her yanıyla kokuşmaya başladığı, halkın ve hatta din adamlarının üstelik din adına dinle bağdaşmayan işler yaptıkları, devletin en aşağıdan yukarıya, şiirdeki tabirle, asesten (bekçiden) sadrazama kadar yanlış işler yapıldığından, rüşvetin, suiistimal ve yolsuzluğun başını alıp gittiği, devrin padişahına hitaben bir feryat gibi

uzun uzun şikâyet edilmektedir. Altını çizerek söylemek istiyorum: Bunlar "divan şairi"dir. İşte kendini toplumdan soyutladığı iddia edilen bu şairler, yeri gelmiş, cesur, kendini yaşadığı çağdan ve toplumdan sorumlu hisseden, devleti idare edenlerin ancak iki asır sonra farkına varacakları çöküşün habercisi ve uyarıcısı olmuşlar.

Şüphesiz bunu söylemekle bu şiirlerin bütün divan şiirini temsil kabiliyetinde olduğunu iddiasında değilim. Ne var ki bu şairler, mensubu buldukları "klasik" edebiyatın elverdiği ölçüde yaşanan hayatı da şiirlerine aksettirmişlerdir. Kaldı ki divan şairlerinin hepsini elit tabakaya mensup kimseler gibi göstermek de büyük bir yanıltır. Başlı başına bir kitaba konu olacak kadar "Ümmî Şairler" de yetiştirmiştir bu edebiyat. Kuşkusuz burada "ümmî"den okuması yazması olmayan kimseler algılanmamalı. Ama kayda değer bir eğitim görmemiş, çoğu esnaf sınıfından kimseler de "divan" oluşturacak kadar bu edebiyata âşina olmuşlardır. Osmanlı toplumunda özellikle de şehirlerde kültür düzeyi genel anlamda çok yüksekti. Başka deyişle bu, ilimden ziyade "irfan"la izah edilebilir. Toplum tabakalarını oya gibi işleyen "irfan" ve "tasavvuf kültürü", ilmî tahsil alamamış kitleleri belli bir seviyeye yükseltmeye yetiyordu. Cansız Emmi ve Vasfiye Teyze örnekleri bu muazzam yapının günümüze yansımalarından başka bir şey değildir.

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşıp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

Yeni gelen öğrencilerimizi sadece klasik edebiyat değil, hatta sadece edebiyat da değil, genel kültür konusunda da -maalesef- çok yetersiz görüyorum. Bu durumdan öğrenciler sorumlu değil elbette. Bölüm geliş öncesi aşamalar, uygulanan sınav sistemi ve yerleştirme şekli bu olumsuzluğun temel faktörlerinden. Şimdi söyleyeceklerim, öyle sanıyorum ki Türkiye'deki bütün akademisyenlerin müşterek şikâyet konusudur. Öğrenci, bize gelene kadar hep önüne sunulan

hazır bilgileri kullanmış. Önüne dört beş tane seçenek koymuşlar, bunların hangisi doğruysa seçmesi istenmiş. Yani zekâ parlatılmamış, parlatılmadığı için de körelmiş. Tahmin edebileceğiniz gibi “test metodu”nun olumsuzluklarından bahsediyorum. Hâlbuki bizde böyle bir sistem yok. Soru sorarız ve öğrenciden metin hâlinde cevap bekleriz. Bir beyti ele alalım. Öğrenci beyitteki Arapça, Farsça veya arkaik Türkçe kelimelerin anlamlarını sözlükten bulabiliyor fakat bunları bir araya getirip kurallı cümle hâline sokamıyor veya bunda çok zorlanıyor. Hadi bunu başardı diyelim, ötesi, yani beyitte şairin neyi murat ettiği meselesi daha çetin oluyor onun için. Çünkü bunun için bizim tedrisatımıza gelene kadar hiç görmedikleri, tecrübe etmedikleri bir şeyi, yani beyinlerinin kullanmaya alışık olmadıkları noktalarını zorlamaları, daha açık söyleyelim: “düşünceleri” gerekiyor. Ne yazık ki neredeyse ana okulundan itibaren uygulana gelen bu test sistemi bence eğitim sisteminin kanaması hiç durmayan yarasıdır.

Bir başka mesele, öğrenciler hazır gelmiyorlar. Şiire, sanata, edebiyata meraklı olduğu için gelen öğrenci yok denecek kadar az. Yani bir araştırmacı, bir aydın, bir entelektüel olmak gayeleri hiç olmamış. Yegâne hedef bir devlet kapısında iş bulabilecekleri bir “meslek” edinmek. Zorluk işte burada başlıyor. İstikbâllerini karanlık görüyorlar. İlk bir senemiz onları motive etmek, edebiyatı, Türkoloji’yi sevdirmek ve bilim adamı adaylığı olmaya özendirmeyle geçiyor. İşte bu yüzden ki öğrencilerin klasik edebiyatla ilgili herhangi bir “ön yargı”ları da zaten olmuyor. Keşke bir miktar bilgileri olsa da ön yargıları da olsaydı. Böyle söylemekle genel durumu dile getirdiğim de altını çizmek isterim. Yoksa nadir de olsa, her nasılsa kendini yetiştirmiş öğrenciler de gelmiyor değil. Ama genel vaziyet budur.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı varmıdır?

Bu sorunuzda iki ayrı meseleyi aynı cümlede ifade ediyorsunuz ama bunlar aynı şeyler değil. Yani insanı derinlemesine anlatan metinlerin nesir diliyle anlatılması bir zaruret değildir. Fakat eski edebiyatımızda nesrin ihmâl edildiği bir gerçektir. Hatta “eski edebiyatımız bir şiir edebiyatıdır” desek yanlış bir söz etmiş olmayız. Meselâ 17. asrın büyük kasidesi Nefî, nesir yazmayı bir “tenezzül” meselesi olarak görür. Eski şairlerimiz nesir yazmayı sanat olarak görmedikleri için daha ziyade didaktik konular nesir diliyle anlatılmıştır. Hatta onun için bile “kısmen” kaydı ihtiyatını koymamız gerekir. Çünkü, bugün nesren anlatılması garip, hatta komik karşılanacak türler bile nazım diliyle kaleme alınmıştır. Sayıları onları bulan manzum sözlükler bunun tipik örnekleridir. Hiçbir sanat ve estetik endişesi güdülmeyen ahlâk ve nasihat kitapları, destanlar, hatta biyografik eserler dahi şiir şeklinde yazılmıştır. Nazmı nesre tercih salt sanat kaygusu dolayısıyla değildir. Bunun temel sebeplerinden biri de eski eğitim sisteminde ezberin oynadığı rol ile alâkalıdır. Nere göre nazım veznin ve kafiye dolayısıyla ezberlenmesi daha kolay olduğu için sanat yanı olmayan eserler de nazmen ifade edilmiştir.

Klasik edebiyatımızda insanın derinlemesine anlatılmadığı iddiası, bana göre esassızdır ve dahası anlamsızdır. Tek tek insanların da, toplumun da, sanat ve sanatkarın da yaşadığı çağa göre değerlendirilmesi gerektiği konusu bu iddia için de geçerlidir. Romanın, tiyatrunun, hikâyenin, denemenin vs. olmadığı bir topluma mensup bir sanatkarın daha çok bu türlerin konusu olan meseleleri derinlemesine irdelemesi beklenemez. Eğer burada kast olunan “felsefe” ise, genel olarak İslam toplumlarında, özelde Osmanlı irfanında felsefe ne kadar var idiyse klasik edebiyatımızda da o nispette vardı. Bununla, sözümün başında söylediklerimi nakzediyor değilim. Klasik edebiyatımızda insan irdelenmiştir. Enine boyuna irdelenmiştir. Açın Sinan Paşa’yı... Nesrimizin şâhikasıdır o. Maarifnâme’ye bakın, Tazarruât’a bakın, baştan sona insan vardır. Felsefe dahi vardır. Tabii “felsefe” tabirini “Yunanî” ve “şüpheli” temelli olduğu için İslama uygun görmediklerinden uzak durmaya çalışıyorlar, “hikmet” diyorlar felsefe yerine. Şiirimizde de vardır insan. Daha bidayetinden beri var. Garîbnâme’de “insan”dan başka ne vardır? Nâbî’yi nereye koyacağız? İnsan, fikir, derinlik, felsefe namına ne ararsanız vardır Nâbî Divanı’nda. İnsanın iç ıstırabını Fuzûlî’den güzel anlatan var mıdır dünya edebiyatında?

5) Yüz yıllar boyunca tekamülünü sürdürerek bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Araştırmacılara düşen görevlerin başında mevcut metinlerin hepsini yeni Türk harflerine kazandırarak gelmektedir. Bazıları metin hususunu hafife alır, önemsiz bulurken bazıları da zaten önemli hatta ikinci, üçüncü derecede önemi haiz eserlerin çevrildiği iddiasıyla artık araştırmacıların / bilim adamlarının başka konulara yönelmesi gerektiği düşüncesindedir. Hâlbuki onlarca üniversitemizde yüzlerce bölümde yapılan çalışmalara rağmen kütüphanelerimizdeki yazma, hatta eski harflerle basılmış kitapların ancak bir kısmı yeni harflere kazandırılabilmiştir. Kaldı ki bizim kütüphanelerimizin katalogları henüz tamamlanmamıştır. Özellikle “mecmua” dediğimiz içinde birçok eseri barındırabilen yazmaların ayrıntılı dökümleri yapılmadan hiçbir işi tamamladığımızı söyleyemeyiz. Bu mecmuaların hangi bilinmeyen isimleri ve eserleri barındırdığını bilemeyiz. Şuarâ tezkirelerinde kimi şairlerin hâlâ nüshasına ulaşamamış irili ufaklı eserlerinden bahsedilir. Bunların birçoğunun kütüphanelerin tozlu raflarında mahfuz olduğunu düşünüyorum. Elbette çevrilmiş metinler üzerine yapılacak muhtelif çalışmalar da bir taraftan devam ettirilmelidir. Bu, işin belki sorunuzun teşmil etmediği bir boyutu. Fakat söylenen sözlerin belli temellere dayanması için metin meselesi son derece önemli. Meselâ yukarıda söylediğim iki manzume (kaside) divan şairi-toplumsal hayat ilişkisini vurgulamak bakımından son derece önemli ve benzerleri çok olmayan kıymetli metinler. O metinler rastgele iki mecmua arasında çıkmasaydı ben o sözleri sarf edemeyecektim.

Ne var ki bunlar, öğretmenlerin veya öğrencileri doğrudan ilgilendiren bahisler değil. Hatta onları ilgilendirmediği gibi uzak oldukları bu mevzuları okumak onları sıkacaktır da. O hâlde ne yapalım da klasik

edebiyatımızı sevdirelim? Bizim lise yıllarında üç yazarlı bir Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabımız vardı (yazarların isimlerini hiç unutmadığım hâlde burada söylemeyeceğim). Kitap, sadece “Divan edebiyatı” ismiyle tanımladığı klasik edebiyatımızı öğrenci nezdinde öğrenilmemesi ve hatta tiksiniilmesi gereken bir edebiyat olarak takdim ediyordu. Edebiyat hocamız mecburen okuduğumuz bu kitapla her gün büyük bir boğuşma içinde, aslında bu edebiyatın bizim edebiyatımız olduğunu anlatma gayretindeydi. Herhâlde hocamızın bu gayreti olmasa ben de divan edebiyatını yabancı bir edebiyat belleyecek ve düşmanı olacaktım. Bu memleket maalesef “fâilâtün fâilün”ü ders kitaplarından çıkaracağız” demeyi marifet bilen maarif bakanlarını görme talihsizliğini de yaşamıştır. Yani öncelikle lise ders kitaplarında divan edebiyatının bizim öz edebiyatımız olduğu fikri vurgulanmalı, metinler dili sade fakat anlam zenginliği ve söyleyiş nefasetiyle süslenmiş örneklerden özenle seçilmeli; ama evvel emirde öğrencilerimizi yetiştirecek öğretmenler bu minval üzere yetiştirilebilmelidir.

Bu edebiyattan faydalanmak meselesi bir bahsi digerdir Bu edebiyat, milletin müşterek ve tükenmez hazinesidir ve orta yerde durmaktadır. Fakat bu hazinedeki cevherlerin değerini bilmek için illâ sarraf olmak gerekmiyorsa da ona az çok âşinâ olmak zarureti vardır. Divan şairleri, ait oldukları kültür atmosferlerinin diliyle yazıyorlardı. Onları anlamakla mesul biz isek anlamaya gayret etmekten başka çaremiz yoktur. Onları anlamaya çalışmak ister öğrenci, ister öğretmen, ister yazar-çizer veya daha farklı meslek ve uğraştan kimseler olsun herkesin lehine olacaktır. İlk sorunuzda da bu konuya kısmen temas etmiştim sanıyorum; Divan şairini tanımaya çalışan insan hayata yeni ve farklı pencereleri de aralar. Herhâlde bu edebiyatı tanımaya başlayan bizim öğrencilerimiz de Hayâlî'nin “O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler” dediği gibi yeni denizlere yelken açmışlardır da sanırım çoğu farkında değildir.

MİNE MENGİ*

SORUŞTURMA

İnsan, bugününün ve yarınının köklerini, dünde bulmak ihtiyacındadır. Köksüz, geçmiş olmayan edebiyat olamaz. Edebiyat, şiir de aslında usta-çırak ilişkisine dayanır. Usta işi bilinmeden usta olunamaz.

Divan edebiyatı bizim değildir diyenler olduğu gibi ömrünü doldurdu; çağımızın gerisinde kaldı; bize bir şey veremez diyenler de var.

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verilerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Klasik Türk Edebiyatı, altı yüz yıllık bir zaman dilimi içerisinde varlık gösterdikten sonra edebiyat tarihimizin dönemlerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Bugün bu dönemin eserlerini kütüphane raflarında buluyor ve bu eserleri okuyup anlayabildiğimiz kadarıyla ona ulaşabiliyoruz. Ancak Klasik Türk Edebiyatı dönemine ait eserleri yalnızca okumakla iş bitmiyor. Onu tanıyıp anlayabilmek, dilini, daha da önemlisi dünyasını yani kültürünü öğrenmek, bilmek için de özel ilgi, sevgi ve çaba harcamak gerekiyor. Kısacası artık o bizden, bugünün kültür dünyasından uzaktır. Bu bağlamda onun, yaşanan kültür alanından çekildiği doğrudur. Ancak, hem günümüz edebiyatçısının hem de gelecekteki sanatçıların, ondan alacaklarının olduğu da göz ardı edilmemelidir. Nedir bunlar? Bunlar klasik edebiyatımızın sanat disiplini başta olmak üzere, kelime seçimi ve kullanımındaki başarı, bu başarıyla var olan anlatım inceliği, zenginliği ve onun ürünü olan anlam derinliği, muhayyele gücü, şiirin ayrılmaz parçası olan ahengi sağlamaktaki ustalığı vb. dir. Günümüzün ve geleceğin edebiyatçısının, özellikle şairinin bu bakımlardan ondan öğreneceklerinin hiç de az olmadığını söylemek gerekir. Ayrıca insan, bugününün ve yarınının köklerini, dünde bulmak ihtiyacındadır. Köksüz, geçmiş olmayan edebiyat olamaz. Edebiyat, şiir de aslında usta-çırak ilişkisine dayanır. Usta işi bilinmeden usta olunamaz.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Geçmişten günümüze, divan şiirine yöneltilmiş olan bazı eleştiriler vardır. Neyse ki, bugün bunlar kısmen bitmiş; geçmiş, tarihteki yerini almıştır. Söz konusu eleştirilerden biri de divan şiirinin toplumdan kopuk olduğudur. Öncelikle divan şiirinin bir üst kültür şiiri olduğunu, saraydan destek gördüğünü, başta padişahlar olmak üzere, devlet adamlarının çoğunun şiiri ve şairi koruduğunu hatta kendilerinin arasında da şair olanların sayıca fazla olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla divan edebiyatının kısmen elite kurulmuş olan ve elite yönelik bir yapısı vardır. Ancak, ister devlet adamı olsun ister olmasın, divan şairlerinin hepsinin içinde yaşadıkları toplumun insanları oldukları, şiirlerinde şu ya da bu biçimde toplumu şiirlerine yansıtan dolayısıyla şiirlerinde toplumu yaşatan kişiler olduklarını da göz ardı edemeyiz. Şiire, edebiyata yansıyan, elbette toplumun inanç sistemidir; dünya görüşüdür ya da toplumda yaşanan gelenekler ve görenekler vb. dir. Divan şiirinin mükemmeli amaçlayan bu nedenle de mükemmeli, ideal olanı arayan bir sanat anlayışının olduğu, değişmez mutlak güzelin, güzelliğin peşinde olduğunu biliyoruz. Divan şiirinin soyuta yönelişi bir bakıma işte bu mükemmeli arayışın, değişmeze yönelişin gereğidir. Ayrıca her sanat akımının, her şiir ekolünün sanatı kendine özgü algılayışı ve bu doğrultuda sanattan beklentileri vardır. Sanat, insanın yaşadığı dünyadan aldıkları ama onu kendince yorumlayışıyla vardır. Sanatın, şüphesiz şiirin de özünde kurgusalılık, kurmaca vardır. Yani şair çevresine, yaşadığı dünyada olup bitenlere bakar, onları görür, ama mu-

*Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

hayyilesinde onlara verdiği biçim farklıdır. Dolayısıyla sanatın özünde zaten soyutlama vardır. Toplum, toplumun bireyleri ise alabildiği ölçüde sanattan nasibini alır.

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşıp paylaşmadıkları konusunda neler söyleyebilirsiniz?

Birikim nerede. Öğrenci üniversiteye, divan edebiyatına ilişkin hemen hiçbir bilgisi, edebiyat ve şiir temeli olmadan geliyor. Ayrıca, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okumak amacıyla gelen öğrencinin zor olanla, kendisinden uzakta kalmış olanla uğraşacağını düşündüğü için genelde söz konusu alana karşı korkusu, çekingenliği ve isteksizliği var. Şüphesiz ön yargıyla gelenler de oluyor. Divan edebiyatı bizim değildir diyenler olduğu gibi ömrünü doldurdu; çağımızın gerisinde kaldı; bize bir şey veremez diyenler de var. Ama meraklı gençler de çıkıyor. Aslında gençlerimizin hakkını yememek lâzım. İşin içine girip, biraz tanıdıktan sonra divan edebiyatıyla ilgilenmeye, onu sevmeye başlayanlar da çok. Yeter ki öğrenci onda kendinden bir şeyler bulabilsin, dünyasının içine girebilsin. Unutmayalım ki dostluklar ortaklıklarla, paylaşımınla doğar ve gelişir...

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Öteden beri kabul edilen görüşe göre nesir nazmın arkasından gelmiş; hep onun yedeğinde varlık göstermiştir. Böyle düşünülmesinin değişik nedenleri vardır. Öncelikle insanlık tarihine baktığımızda insanın varlığında önce duygu, coşku, sonra düşünce, düşünme vardır. Durum böyle olunca da insanın gelişimine paralel olarak duygu, heyecan merkezli şiir önde yer almış, sonra da düşünme, düşünce merkezli nesir doğmuş ve gelişmiştir. Nitekim dünya edebiyatlarına baktığımızda da, önce nazmın sonra nesrin ortaya çıktığını görürüz. Klasik Türk Edebiyatı döneminde dinî-tasavvufî-ahlâkî dolayısıyla didaktik içerikli düz yazıyla yazılmış örnekler başta olmak üzere, tarihî, destanî, biyografik vb. pek çok eser verilmiştir. Dolayısıyla gelenek içinde nesir ihmal edilmemiştir. Bunların bir

kısmı estetik amacın ön plana geçirilmesi sonucu, şiirinkine benzer bir dil kullanılarak yazılmış olup süslü nesir dediğimiz türün örnekleri olarak edebiyat tarihimizdeki yerlerini almışlardır. Özellikle akademik düzeyde yapılan metin neşri, şerhi ve tahlili çalışmalarında da manzum metinler üzerinde daha çok durulduğu gözlenmektedir. Bunda galiba divan edebiyatı dendiğinde öncelikle şiirin akla gelmesinin payı vardır. Şiire öncelik veren böyle bir çalışma, inceleme geleneğimiz vardır. Sorun biraz da bu metinlerin bir kısmının okunması ve anlaşılmasındaki güçlüğüne varlığıyla ilgilidir. Son yıllarda şairler tezkireleri yani şairlerin biyografilerini veren biyografik eserlerin -ki edebiyat tarihçiliğimiz bakımından büyük önem arz etmektedirler- hemen tamamına yakını üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bir anıt eser olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin son yıllarda bilimsel bir yayınının yapılmış olması sevindiricidir. Kısacası son zamanlarda klasik edebiyatımızda nesrin yeri ve önemi daha çok anlaşılmış ve üzerinde durulmaya başlanmıştır.

5) Yüzyıllar boyunca gelişimini sürdürerek İmparatorluk Kültürü içinde önemli yeri olan klasik edebiyatımızdan faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Geçmiş yabancı bir ülkedir. Orada konuşulan dil ve yaşananlar günümüzünkünden farklıdır. Dolayısıyla eğer geçmişle, klasik edebiyatımızla işimiz, ilişkimiz olacaksa, geçmişte yaşanmış olanların tanınması, dilinin bilinmesi zorunludur. Bunun için bu dönem edebiyatı üzerinde görüş ileri sürme yeterliliğini ve hakkını kazanmak gerekir. Bu edebiyata, şiirine karşı, heves, ilgi, saygı, sevgi duyulması ve bunların var olabilmesi için sabır, çalışma, bu dönemin tanınmasında önemli araçlardır. Ayrıca, araştırmacının, öğretmenin ve öğrencinin uyması gereken başka bir ilke de ön yargısızlık, ön koşulsuzluktur. Aklı bugüne göre biçimlenmiş öğretici, araştırmacı, öğrenci kendince, kendisini modern yapan nedenlerin, gerekçelerin karmaşasını, saplantılarını gidermeden geçmişe sağlıklı bakamaz. Geçmişle barışık olmak önemlidir. Ama geçmişi bugünün yerine koymak da mümkün değildir. Öyleye geçmişte olduğu gibi bugünde yaşatma çabası ve iddiası da doğru değildir. Bu da ön yargılı bir yaklaşım, bir davranış biçimidir. Sonuç olarak merakla, sabırla, sevgiyle ve bunlarla birlikte olması gereken tanıma, öğrenme isteğiyle geçmişte tanımamız ve tanıtmamız mümkün olabilir.

SORUŞTURMA

Bir sanat eserini, hangi felsefî anlayışla ve nasıl bir perspektifle eleştirdiğiniz önemli. Çağdaş sanat kuramlarıyla geçmişe bakmak yerine, onu kendi şartları ve sanat anlayışı içerisinde yorumlamak gerekiyor.

ALİ FUAT BILKAN*

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Klasik edebiyatın işlevini tamamladığı görüşüne katılmıyorum, ama kültürel alandan çekildiği bir gerçek. Esasen bir toplumun espri anlayışının bile değişmeye başlaması, jest ve mimiklerin, beden dilinin yozlaşarak farklı kültürlerin etkisi altına girdiği bir yeni çağda yaşıyoruz. Bu sürekli ve hızlı değişim, dönüp maziye bakmamıza da fırsat vermiyor. Esasen bize ait birçok güzelliği, bizden daha önce davranarak kendi kültürel atmosferinde yeniden şekillendiren Batı, bu konuda çok daha diri bir geleneksel yapıya sahip. Düşünün ki Mevlânâ'nın bir hikâyesi, Portekizli bir yazar tarafından modern zamana Simyacı adıyla uyarlanabiliyor. Bu anlamda bizim çağdaş edebiyatımızda konu, tema, dil, üslûp ve metaforlar bakımından klasik edebiyatımızdan yararlanmamız mümkündür. Çağdaş Türk edebiyatında bunu başarıyla uygulayan Behçet Necatigil, Asaf Hâlet Çelebi, Sezai Karakoç, Atilla İlhan, Hilmi Yavuz gibi birçok yazar ve şair de mevcuttur. Behçet Necatigil, "Yün" şiirinde; "O hangi yollarla gelir yanımıza" diyor, klasik şiir için. Bu gerçekten önemli bir sorun. Klasik şiirin ifade tarzını, zengin muhtevasını, dil ve imaj varlığını bugüne nasıl taşıyacağız? Bunu başarıyla gerçekleştiren bir kısmının isimlerini saydığım sanatçılar var. Ama biz, mesela Azerbaycan veya Özbekistan'dakine Türk Cumhuriyetlerindeki gibi, özel bir gayretle klasik eserlerimizi modern dünyaya aktarmayı başaramadık. Leyla ile Mecnûn,

Ferhad ile Şirin veya Kerem ile Aslı'nın sahnelenmesi veya opereti bir yana, klasik şiirimizin imaj dünyasını, söz sanatlarındaki niteliği ve anlatım çeşitliliğini bile bugüne taşıyamadık.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Divan şiiri hakkında söylenen bu tür görüşlere farklı açılardan yaklaşmak mümkündür. Bir kere divan şiiri, öyle birkaç kafadarın iki üç yılda oluşturdukları bir şiir anlayışı veya meydana getirdikleri bir iki şiir kitabından meydana gelen basit bir hareket değil. Üstelik tekdüze ve aynı nitelik ve anlayış çerçevesinde, kesintiye uğramadan devam eden bir şiir geleneği de değil. Yaklaşık beşyüz yıl ve birbirinden dil, hayal, anlatım ve mazmun dünyası bakımından farklı olan en az dört edebî anlayıştan bahsediyoruz. Sanat eserinin gerçek hayatla münasebeti veya soyutluğu ise, tamamen sanatçının tercihi ve söz konusu dönem veya sanat felsefesinin tesiriyle açıklanabilecek bir husustur.

Divan şiiri, her büyük ve özgün sanat geleneği gibi kendisine has nitelikleri olan bir edebî anlayıştır. Bu anlayışın soyutluğu, halktan kopukluğu veya halkın bu şiirden uzak kalması, her zaman olmasa da, belli bir dönemde yaşayan şairlerin eserlerinde görülebilir.

Ama bu durum söz konusu eserlerin değersizliğini göstermez ki!... Bir dönemde Marksist veya toplumcu bakış açısının edebiyata yaklaşımıyla oluşan bu ön yargı, bizzat sanatın anlamına ve sanat eserinin ruhuna aykırıdır. On dördüncü yüzyıl ile on beşinci, on

*Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen-Edeb. Fak. Türk Dili ve Edeb. Böl. Başkanı

altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıldaki şiir örneklerini incelediğimiz zaman karşımıza çok farklı şiir anlayışlarının, muhteva ve anlatım özelliklerinin çıkacağı bir gerçektir. Kaldı ki XVII. ve XVIII. yüzyıllarda şiir dilinin somut unsurlarla kurulması ve şiirde sosyal hayatın gereğinden fazla yer alması da bir gerçektir. Üstelik şiir gibi bir sanat dalından bahsediyorsak, poetik anlayışın herşeyin üstünde olması ve sanatçının estetik kabullerinin iyi veya kötü gibi kaba hatlarla tartışılmaması gerekir.

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşıp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

Öğrenciler genel anlamda eksik bir donanımla üniversiteye geliyorlar. Bu sadece klasik edebiyat için değil, genel kültür, dil, tarih ve edebiyat alanlarının tamamı için söz konusudur. Son zamanlarda lise kitaplarından divan edebiyatının neredeyse tamamen çıkarılması ve âdeta birkaç yıllık bir edebî akımla aynı seviyede tutulması, gençlerin bu edebî geleneği tanımadan üniversiteye gelmelerine sebep olmaktadır. Edebiyat kitaplarında divan şiirine ayrılan kısmın daha geniş tutulması ve kitapların güzel örneklerle desteklenmesi şarttır. Günümüzde, dilin kısırlaşması ve ifade gücünün gittikçe zayıflaması, divan şiiri bir yana, Cumhuriyet dönemindeki edebî eserleri bile anlamayan nesillerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum tabiatıyla, edebiyat bölümlerindeki öğrencilere, öğretmen adaylarına da yansımaktadır. Öğretmen yetiştiren kurumların ders müfredatlarının çağın gerisinde kalması ve orta öğretimdeki yeni müfredat ile paralellik taşıması da bu konuda ciddi bir olumsuzluk teşkil ediyor.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metnin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Bu iki konu birbirinden farklı şeyler. Nesir ihmal edilmiş olabilir ama bu tamamen çağın teknik şartları, zorlukları veya yetersizlikleriyle ilgili. Şu da bir gerçek ki, divan edebiyatındaki nesir türleri ve çeşitliliği bugün mevcut değil. Kendisini şiirle anlatan ve insanı, kâinatı, tabiatı şiir dilinin kıvraklığıyla ifade edebilen şairin hakkını da yememek gerekir. Özellikle tevhidlerde

ve münâcâtlarda bu tür bir derinliği yakalamak mümkün.

Bir sanat eserini, hangi felsefi anlayışla ve nasıl bir perspektifle eleştirdiğiniz önemli. Çağdaş sanat kuramlarıyla geçmişe bakmak yerine, onu kendi şartları ve sanat anlayışı içerisinde yorumlamak gerekiyor. Sorunuzdan, şiirin, insanı derinlemesine anlatmak için yeterli olmadığı gibi bir anlam da çıkabilir ki bence bu doğru değil. Nâ'îlî, Nef'î, Nâbî gibi şairlerin kasideleri, insan gerçeğini anlatan önemli örneklerdir. Sözelimi Nâbî'nin Azliyye'si, insanı boşlukları, karakter özellikleri ve iç derinlikleriyle yansıtan önemli bir şiirdir.

5) Yüz yıllar boyunca tekamülünü sürdüren bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Her şeyden önce önyargılardan veya ideolojik yaklaşımların oluşturduğu kalıp ifadelerden kurtulmak gerekir. Bu edebî gelenek, dünyada eşine ender rastlanan bir tarihî geçmişe ve birikime dayanmaktadır. Bu birikimin farkında olan nesiller, mensup oldukları milletin büyüklüğünü de kavrayacaklardır. Çok zengin tür, şekil ve muhtevaya sahip bir edebiyat geleneğinin vârisi olmanın şuuru, insana bazı yükümlülükler de getirmektedir. Bu anlamda, araştırmacıların, öğretmenlerin ve öğrencilerin ayrı ayrı sorumlulukları vardır. Edebî eseri, estetik dokusunu da ihmâl etmeden, çağın ifadesi ve sanatçının hâdiseleri değerlendirme vasıtası olarak ele almak, onu sosyal bilimlerin alanındaki çalışmalarda önemli bir malzeme olarak kullanabilme imkânını da sağlayacaktır. Bu alandaki araştırmacıların, vezin, şekil, şiir açıklaması, şerh gibi yaygın yaklaşımlarla birlikte, disiplinler arası çalışmalara da yönelmesi şarttır. Bilhassa tarih, sosyoloji, dilbilim, felsefe, psikoloji gibi diğer sosyal bilimlerin yöntemlerinden yararlanmak, klasik şiirimizin önemli bir malzeme olarak değerlendirilmesini mümkün kılacaktır. Öğretmenlerin görevi, bu edebî geleneği, güzel eserler vasıtasıyla doğru tanıtmak ve onu sevdirmek olmalıdır. Şiirin sesi, şekil mükemmelliği, anlam bütünlüğü, anlatım güzelliği, yeni nesillere farklı bir dünyanın kapılarını açacaktır. Bu şiirlerdeki güzel ifadeler, ince duyuş ve düşünüş sayesinde, öğrencilerin estetik eğitimi de gerçekleştirilebilir. Öğrenciler, araştırma cehdi, soru sorma isteği, öğrenme arzusu ve sorgulama yeteneği gibi meziyetlere sahip olmalıdır. Onların kendi kültürel değerlerine karşı iyi niyetli yaklaşımları, büyük bir edebî mirası hak etmelerini sağlayacaktır.

MENDERES ÇOŞKUN*

SORUŞTURMA

Mazinin dilsiz insanların, ki bunlar bizim dedelerimizdir, ulusal ve uluslararası kamuoyunda baksız bir şekilde yargılanmasına mani olmak gerekir. Bunun için, en basit bakış açısıyla, Türk dili ve edebiyatını araştıran yabancılara verilen imkânlar, Türkiye Türkologlarından esirgenmemelidir. Hiç olmazsa Türkoloji sahasında uluslararası bilgi ve kanaat akışını Türkler yönlendirmelidirler.

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Divan şiirinin kültürel alandan önemli ölçüde çekildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu çekilişi, divan şiirinin bir kusuru olarak değil, toplumdaki siyasî, kültürel ve bedîî kırılmaların yanı sıra, yeni neslin kültürel tembelliğinin ve duyarsızlığının bir sonucu olarak, Tanpınar'ın ifadesiyle bir "cezası" olarak görmek gerekir. Bilgisizlik ve seviyesizlik, mahrumiyete sebep olmuştur.

Önünde "klasik" sıfatı bulunan bir edebiyatın hiçbir zaman kültürel alandan çekilmemesi gerekir. Kültürlü ve aydın sıfatını taşıyan kişilerin, hiç olmazsa sıfatları hatırına, buna müsaade etmemeleri icap eder. Günümüzde Eski Türk Edebiyatı veya Divan Edebiyatı yerine Klasik Türk Edebiyatı ifadesinin kullanılması yaygınlaşmaktadır. Bazı araştırmacılar Klasik Edebiyat için "pejoratif" olduğu gerekçesiyle "eski" sıfatını kullanmak istemezler. Bu edebiyatı kelimelerin sırtına yükleyerek yeni nesle tanıtamayız veya sevdiremeyiz. Aslında sevdirmek zorunda da değiliz. Sevdirmek ilmi veya objektif bir tavır değildir. Doğru olan, bu edebiyatı iyice anlamak, anlatmak ve tanıtmaktır. Gerisi, aklı-

selimin kararına bırakılmalıdır. Eğer bu edebiyat doğru olarak tanıtılırsa genç nesilden de Yahya Kemaller, Nazım Hikmetler, Behçet Necatigiller, Atilla İlhanlar, Turgut Uyarlar, Hilmi Yavuzlar gibi reddimiras etmeyen modern şairler çıkacaktır. Bu şairlerin önemli bir kısmının elit ve modern çevrelerden geldiği hususu, ayrıca dikkate değer.

Bugün, Divan şiirinin tozlanmış güzelliğini fark eden birçok kültürlü göz vardır. Çetin Altan, Atilla İlhan, Ahmet Turan Alkan, Mustafa Necati Sepetçioğlu gibi yazarlar, yazılarını bazen hafızalarındaki beyitlerle süslerler. Sepetçioğlu, Yaratılış ve Türeyiş destanında Buğu Han'ın ölümü üzerine duyulan üzüntüyü dile getirirken Bâkî'nin Kanunî Mersiyesine ihtiyaç duyar. Yine Sepetçioğlu Çin prensesi Kiü Lien'in güzelliğiyle herkesi büyülemesini anlatırken, Vâsif'ın

O gül endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün"

beytinden medet umar. Wellek'in söylediği gibi, şiir nesrin aciz kaldığı yerde kişinin imdadına yetişir. Görüldüğü gibi, divan şiirinin bütün güzelliğine sahip olmaması, aslında onun en avantajlı yanlarından birisini oluşturmuştur. Çünkü şiir severlerin hafızalarında güzel bir beyte her zaman yer bulunur. O kadar önyar-

*Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

gılara, engellemelere ve kendisini öğrenmeden öğretmeye kalkışan kişilere rağmen, divan şiiri, modern rakipleriyle yarışabilmekte ve bazı hafızalarda kendisine yer bulabilmektedir. Az da olsa beyit ezberleyen lise öğrencileri çıkmaktadır. Bu şiiri üniversitede öğreten akademisyenler iyi bilirler ki, bazı öğrenciler bir beyti bütün yönleriyle anlamadan, beyitteki bütün güzellikleri fark edemedi, sevmişler ve ezberlemişlerdir.

Divan şiirini bütün kuralları ve özellikleri ile tekrar canlandırmak mümkün değildir; gerekli de değildir. Ali Canib Yöntem'in söylediği gibi biz istesek de Fuzûlî ve Nedim kadar güzel şiirler yazamayız. Ancak bir delikanlı edası ile, altı yüz yıllık bir şiir tecrübesini reddimiras etmek de fevkalâde yanlıştır. Bu yanlışı fark eden bazı şairler, her türlü olumsuz bakış açısını (zihin tembelleri ve fikir işportacıları için hazırlanmış, şablon bakış açılarını) göze alarak bu birikimden istifade etmeyi düşünmüşlerdir. Hem de Paris'te. Yani, sanki yanlış hesap, Paris'ten dönmüştür. "Beaudelaire-perest" olarak Fransa'ya giden, Paris'te Heredia'ya aşık olan Yahya Kemal, orada Albert Sorrel'in işaretleriyle İstanbullu yaşlı bir güzele (divan şiirine) aşık olmak üzere vatana dönmüştür. Yahya Kemal bir yazısında şöyle der: "Türk edebiyatı fikirden yana fakirdir, bu nakîsayı itiraf ederiz. Fakat hiçbir millet Fuzulî ve Nedîm ayarında iki büyük lirik şair gösteremez." Paris, Yahya Kemal'den sonra Atilla İlhan'a da eskiyi reddetmeyen, kısmen ona yaslanan yeni bir şiir anlayışı ilham edecektir. Atilla İlhan, Tutuklunun Günlüğü'nde bunu itiraf eder.

Divan şiir geleneğinden istifade edilmesi gerektiğine inanan ve bunu yeteneği nispetinde uygulayan şairler, şiirde mükemmelliğe ulaşmada devamlılığın esas olduğunu, kökü olmayan bir yeninin tutunamayacağını düşünmüşlerdir. Yahya Kemal kendisini bir çeşit gericilikle suçlayan(lar)a karşı "kökü mazide olan atiyim" cevabını verir. Kemal'den sonra da Atilla İlhan gibi asıl yeniliğin ve güzelliğin, devamlılıkta olduğuna inan, kendi şiir "halka"sını eskinin uzun ve kuvvetli "zincir"ine takmak isteyen şairler yetişmiştir. Bu şairlerin hepsinin başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Bazılarının eski şiire yakınlığı, şekilde, sözde ve teoride kalmıştır.

Divan şiiri, iyisiyle kötüsüyle Türk dilinin bir ürünüdür. Dilin canlı ve güzel kalabilmesi için devamlılık şarttır. Hiçbir şair, ölü kelimelerle (malzemeyle) şiir güzeline can veremez. Bugün herhalde modern Türkçe bütün güzelliğini ve zenginliğini İstanbul Türkçesine borçludur. İstanbul Türkçesindeki işlenmişlikte, eski kültür ve edebiyatın tesiri olmadığını söylemek mümkün müdür? İstanbul veya Anadolu Türkçesi, ifade gücü ve işlenmişlik bakımından, Türkçenin diğer şiveleriyle veya farklı bölgelerde yaşayan Türklerin dili ile mukayese edildiği zaman, divan şiirinin Türkçe üzerindeki olumlu veya olumsuz tesiri kısmen de olsa görülebilir. Tanzimat ve Servet-i Fünun'un başarılı nasir ve şairleri ifade güçlerinin önemli bir bölümünü eski şiir dilinden almışlardır. Bundan dolayıdır ki yanlış hatırlıyorsam Mehmet Emin Yurdakul, eğer Fikret ve Cenab'ın kelime hazinesi kendisinde olsa idi güzel şiirler kaleme alabileceğini iddia eder. Şemseddin Sâmî, yeni edebiyatın kudretli şairlerinin, klasik bir şairde olan bütün donanımlara sahip olduklarını, buna ilâveten Batı edebiyatını da iyi bildiklerini, ikisini birleştirerek başarı ve şöhrete ulaştıklarını ifade eder. Hatta daha çarpıcı olarak ifade etmek gerekirse Namık Kemal gibi, eski şiir geleneğine en tesirli taarruzu gerçekleştirenler, ifade güçlerinin önemli bir bölümünü yine yıkmak istedikleri eski edebî gelenekten almışlardır. Divan şiirine karşı Tanzimat dönemindeki fevrî ve hissî itirazlar ve nefret ifadeleri yerini kısa sürede soğuk kanlı değerlendirmelere terk eder.

Divan şiiri, güzellik, aşk, hasret, hüzn, övme, övünme, tenkit gibi insanlığın hiç değişmeyen konularını dile getirmiş ve kılıkları, zihinleri, yaşam tarzları farklı olan her dönem insanının bedîi zevkine hitap edebilmiştir. Divan şiirinin dili, ondan yararlanmaya engel teşkil etmemeli veya bu tembel bakış açısı bahane olarak kullanılmamalıdır. Tanpınar'ın da söylediği gibi bugün bize düşen görev, bu altı yüz yıllık birikimden istifade etmektir. Tanpınar'ın divan şiiri modern bir şaire ne verebilir sorusuna da açıklık getirmesini arzu ederdim. Bence, divan şiiri, iyi bir şair adayının ihtiyaç duyacağı bazı şeyleri verebilir. Meselâ, şairanelik, hayatı ve tabiatı şairane yorumlama yeteneği, ahenk (şekî ve derunî), kafiye ve redife hakim olma, şiir dili, ifade gücü, kelimelerle oynama sanatı, vs. Cevdet Kud-

ret'e göre "Divan şiiri, sözcükleri seçme, yerli yerine oturtma, birbirleriyle ilişkilerini göz önünde bulundurma, onlarla güzel biçimler yaratma, öyle biçimi birbirleriyle kaynaştırma yollarını öğretir bize."

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiası için neler söylemek istersiniz?

Bazı sözlerin kendisi doğrudur, fakat verdiği mesaj yanlıştır. Namık Kemal'in ve takipçilerinin divan şiirine yönelik saldırıları gibi. Bu iddiaların doğru olup olmadığı ayrı bir konu; niçin seslendirildikleri ayrı bir konudur. Bu tür iddialarının önemli bir bölümünün temelinde ilmî bir çaba veya araştırma ve aydınlatma ıstırabı yoktur, kişisel ideolojiler, hisler, zanlar ve sloganlar vardır. Taassup ve sloganın olduğu yerde ilim barınmaz veya objektifliğini kaybeder, basit bir etiket ve sömürü aracı haline dönüşür.

Divan şiiri halktan kopuktur iddiası saldırı amaçlı bir iddiadır. Bunu söylerken divan şiirinin, bir halk şiiri olduğunu söylemiyorum. Böyle bir iddia da yukarıdaki saldırı niyetli iddia ile eş seviyeli olur. Öncelikle halk kimdir? Yalnız kırsal kesimde yaşayan insanlar mı, çiftçiler ve işçiler mi? Eğer öyleyse modern şiir halktan kopuk değil mi? Bugün kasaba ve köylerde şiir kitapları satılıyor mu? Günümüzün en meşhur şairlerinden olan Atilla İlhan'ın, şiir zevkini unuttuk, şiir kitapları [yalnız kırsal kesimde değil, hiçbir yerde] satılmıyor diye feryat etmesine ne demeli? İlhan, aynı yazısında şiire en uzak olması gereken bir mevkide oturan Fatih Sultan Mehmet'teki şairlik hassasiyetine vurgu yapmaktadır.

Sanatçının ve şairin herkese hitap etme diye bir zorunluluğu olamaz. Halkın tamamının bediî zevklerine aynı kıyafeti giydirmek, modern de olsa, mantıklı değildir. Ancak Yunus Emre gibi bazı şairler halkın bütün kesimlerine hitap edebilmişlerdir. Her şairden bu yeteneği beklemek beyhudedir. Beklersek, şairleri kızdırırız, küstürürüz. Her şiir geleneğinin ve hatta her şairin farklı muhatapları olur. Ali Nihat Tarlan'ın bir münasebetle vurguladığı gibi, eğer divan şiirinin muhatabı yalnızca saray ve aydın kesim idiyse, bunlar Osmanlı halkının dışında mı kabul edilmelidir? Aslında

divan şiiri, okuyucusu itibarıyla belki de en geniş meslek gruplarına hitap edebilmiş bir şiirdir. Prof. Dr. Mustafa İsen'in yaptığı bir çalışmaya göre bu şiiri, oldukça farklı meslek gruplarından kişiler temsil etmektedir. Çizmeci Zati, saraç çırağı Baki, derviş Galib, şeyhülislam Yahya, sultan Süleyman şairdiler. Ayakkabıcılık, kitapçılık, müderrislik yapan birisi halktan sayılmamalı mı?

Divan şiirinin gerçek hayatla ilişkisi netameli bir konudur. Günümüzde divan şiirini hayatın bir aynası gibi görme çabaları artmıştır. Araştırmacılar, şiirden hareketle şairin biyografisini, düşüncelerini, felsefesini hatta psikolojisini tayin etme hevesine düşmüşlerdir. Hâlbuki Tanpınar'ın söylediği gibi biyografik bilgi, divan şiiri için "büsbütün manasız"dir. Şiiri hayata yaklaştırma, onu siyasî ve sosyal hayatın bir aynası olarak görme çalışmalarının birkaç sebebi vardır. Bunlardan birisi hayatları hakkında çok az inandırıcı ve tutarlı bilgi sahibi olduğumuz eski şairleri, hatta şairlerin yaşadığı dönemi tanıma arzusudur. Zira Haşim ve Tanpınar'ın ikaz niteliğindeki düşüncelerine rağmen, edebiyatçılık mesleğini icra edebilmek için şairlerin biyografilerinin bilinmesi gerektiğine inanılmıştır. Araştırmacılar, edebî metinleri, onların varlık sebeplerine ters olarak, tarihî bir dönemin siyasî ve sosyal hayatını kısmen de olsa aydınlatacak ilmî bir vesika olarak görme pragmatizmi içine girmişlerdir. Hâlbuki bir şarkı, resim veya heykele bakarak şarkıcı, ressam ve heykeltıraşın hayatı ve fikriyatı hakkında kesin hükümler vermek nasilsa, divan şiirine bakarak benzeri hükümler çıkarmak da yanlıştır.

Bugün divan şiirini hayata yaklaştırma çabalarının sebeplerinden birisi de divan şiirini kasıtlı olarak yıpratma gayretlerine duyulan tepkidir. Zira 19. yüzyıldan itibaren divan şiiri, "hayattan kopuktur" gerekçeyle eleştirilmiştir. Bu saldırı ve eleştirilerin bir kısmı insafsızca ve taassupkârane bir tavırla, bir kısmı da safdil bir ezbercilikle yapılmıştır ve yapılmaktadır. Böyle garazkârane saldırılara tepki duyan kimi araştırmacılar, divan şiirini savunma ihtiyacını hissetmişler ve onu hayatın sadık bir aynasıymış gibi gösterme gayretkeşliği içine sürüklenmişlerdir.

Mütearife hâline gelmiş bir gerçeğe dayanarak hemen söyleyeyim ki divan şiirinin şiir yazmaktaki

maksadı, kendi toplumuna ve hayatına ayna tutmak değildir. Aristo'dan beri bilinmektedir ki şiir, hayatın veya tabiatın, şairin gönlünde kırıldıktan sonra sayfaya yansımış şeklidir. Valery şiiri dansa, nesri de yürümeye benzetir. Yürüyen bir çocuğun kime doğru koştuğu önemlidir; ancak dans eden bir çocuğun kimlerin önünden geçtiği hiç önemli değildir. Çocuğun dans ederken önünden geçtiği kişileri sevdiği şeklinde bir hüküm çıkarmak doğru olur mu? Bugünün edebiyat tarihçisi, dansı seyredip ondan zevk almaktan ziyade, sanatçının dans ederken önünden geçtiği kişileri fişlemektedir. Bu da hem sanatçının ruhunu hem de zevkle dansı seyredenleri rahatsız etmektedir.

Divan şiirinden gerçek hayata ait bilgiler yakalamak isteyenler, gazel ve kasidenin de bir şiir olduğunu unutmuyorlar. Şiire, özellikle divan şiirine bilgi kaynağı bir metin nazarıyla bakmak, tecrübeye binaen söylüyorum, kötü bir duygudur. Divan şairinin gerçek hayata karşı kayıtsız tavrı, Fuat Köprülü gibi araştırmacıları çileden çıkarmıştır. Fuat Köprülü "Hayat ve Edebiyat" adlı yazısını divan şiirini tenkide tahsis etmiştir. Bu yazıda divan şairlerinin "zevklerini medrese ve saraylarda Acem şairlerinin divanlarıyla terbiye et"tiklerini, "halktan her suretle ayrılmayı kendilerine büyük bir şeref" saydıklarını, halk lisanıyla şiir söylemeyi "barbarlık" kabul ettiklerini, halkı böceklere benzettiklerini, divan şiirinin hayattan kopuk, insicamsız, bütün güzelliğinden mahrum, sunî ve cansız olduğunu söyler. Köprülü'nün ilim adamlığını zedeleyen bu hissî hükümlerinde divan şairinin hiç mi suçu yoktur? Şair, modern edebiyat tarihçisinin ihtiyaçlarını da biraz düşüneydi, Köprülü bu kadar ileri gitmeyecekti.

Şiirden hayatla ilgili hükümler çıkarmak mümkündür, fakat bu, şiirin doğasına aykırıdır. Bu, salataya gül doğramak veya vazoda marul yetiştirmek gibi bir şeydir. Gülün faydasız olduğu iddialarından rahatsız olup, onun da marul kadar yararlı olduğunu kanıtlamak isteyenler, yorucu bir çalışmayla güldeki vitaminleri sıralayabilirler. Fakat bu iyi niyetli gül taraftarları, gülü vazoya koymak isteyenleri, güle karşı olumsuz tavır takınmakla, suçlamasınlar. Haşim, isabetli ve şairane bir benzetme ile şiirde mana aramayı, bülbülü eti için kesmek olarak değerlendirir ve böyle yapanları "hamakatına gıda" aramakla suçlar. Her nedense

Haşim'in bu ifadesini doğru bulan ve ezberleyen bizler, divan şiirinden hayata ait malzeme aramaktan; bülbül kasaplığından vazgeçemiyoruz. Bunun sebeplerinden birisi edebiyat araştırmacısının işe yarar olma arzusudur. Bir şiirin yanlış yorumlanmasına sinirlenen Haşim, "projektör gibi olan gözlerini" edebiyat öğretmenine çevirir ve edebiyat öğretmenliğinin, dünyanın en lüzumsuz mesleği olduğunu iddia eden bir yazı yazar. Öyle ki, yazıyı anlayabilen birçok edebiyat öğretmeni, kısa süreli de olsa kendisini lüzumsuz hissedebilir.

Şiirin gerçek hayatın sadık bir aynası olması gerektiğine inananlar, önce birkaç mısra da olsa, şiir yazmaya çalışsınlar; sonra yazdıkları şiirin ne kadar kendilerini anlattığını düşünsünler veya hazır bir örnek olarak Atilla İlhan'ın "Ben Sana Mecburum" şiirini ele alsınlar. Bu şiiri ince bir tahlile tabi tuttukten sonra bu şiirde resmedilen kişinin fotoğrafını bir dedektif ressamı çizdiresinler. Karşlarına Atilla İlhan mı çıkacak yoksa, içlerinde Atilla İlhan'ın da bulunduğu, yaşı 15'ten 65'ye kadar uzanan ve farklı özelliklere sahip milyonlarca insan mı?

Burada divan şiirinin, kendisini vücuda getiren şairle ve şairin yaşadığı toplumla hiç alakasının olmadığı iddia etmiyorum. Bu iddiayı çürütmek için büyük antolojiler hazırlanabilir. Şiirdeki bilgi malzemesini bir araya getiren çalışmalar hazırlanmalıdır. Her ne kadar Orhan Veli hafife alsa da, biyografik çalışma, edebiyat tarihçisinin önemli görevlerinden birisidir. Meselâ, divan şiirine bazen bir şiir-sever gözüyle değil, akademisyen gözüyle bakan, onu bir bilgi kaynağı olarak görmek isteyenlerden birisi olarak ben, divan şairlerinin birbirleriyle ilgili sözlerini bir araya getirdim. Divan şairinin poetikasını hazırlarken yine onların şiirlerine başvurdum.

Şiirin en önemli unsurlarından birisi "mana" olduğu unutulmamalıdır. Birçok şiir, güzelliğini manasından alır. Ancak "mana" ve mesajın, şiirdeki değeri, gelenekten geleneğe, şairden şaire, bazen şiirden şiire değişir. Divan şiirinde mana ve mesaj, çoğu kere vezin, kafiye ve tenasübün gölgesinde ve onların izin verdiği ölçüde neşet eder. Nâbî gibi büyük şairler ise vezin ve kafiye, bazen, mana ve mesajın emrinde çalıştırmışlardır. Herhalde en çok beğenilen şiirler de bunlar-

dır. Divan şiirinde bilgi ve hikmet dolu, oldukça güzel beyitlere ulaşmak mümkündür. Ancak bunlar, Yunus Emre, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Necip Fazıl ve Nazım Hikmet'te olduğu gibi, bireysel üslûbun gereği olarak ortaya çıkmamışlardır (istisnalar vardır). Haşim'in dediği gibi (birçok) şairin, şiirde manadan başka (kafiye, vezin, ahenk, kelime seçimi, edebîlik, hayali kullanma, somutlaştırma gibi) endişeleri vardır. Bu şairlere göre mana, bu endişelerin en alt katmanını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, insanın bedî hislerine hitaben vücuda getirilmiş olan divan şiirini bir güle veya antika bir sanat eserine benzetmek gerekir. Gülün besin değeriyle uğraşmak veya antika bir eseri kiloyla satmak uygun olur mu?

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinizin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

Divan şiiri ile ilgili olumsuz fikirlerle dolu bazı öğrenciler, edebiyat öğretmeni olmak ve dolayısıyla bu şiir geleneğini liselerde öğretmek için Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine gelmektedirler. Burada üzücü olan, öğrencilerin bu olumsuz kanaatlere, okuyarak ve araştırarak değil, kulaktan duyma sözlerle sahip olmalarıdır. Türk toplumu, maalesef, zihniyle değil kulaklarıyla düşünen ve karar veren bir toplum hâline gelmiştir. Birçok kişinin fikirlerini; çevresi, ön yargıları, hisleri ve çıkarları belirlemektedir. Hatta birçok kişi, okuma ve araştırmayı bile sloganların ve çıkarların gölgesinde ve emrinde yapmaktadır.

Edebiyat dersinin en önemli gayesi, fertlerin şursuz bir şekilde sürüleşmesine engel olmak olmalıdır. Hemen kanmayan ve aldatılmayan bir toplum oluşturmak için öğrencilere farklı bilgi kaynaklarına ulaşabilme ve ulaştığı bilgiyi tenkit ettikten sonra hazmetme alışkanlığı ve yeteneği kazandırmalıyız. Aksi taktirde ciddi bilgi zehirlenmelerine karşı dirençsiz bir toplum olma özelliğini devam ettiririz. Divan şiiri ile ilgili has-

talıklı kanaatler; okuma, araştırma ve eleştirmeyi bilmeyen dirençsiz zihinlere hemen bulaşabilmektedir. Bu hastalıklardan korunmak için skolastik edebiyat eğitiminden vazgeçmeliyiz.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Biz bugünün sorunlarıyla ve bakış açısıyla dünü sorguluyoruz. Asıl yanlışlık burada. Klasik edebiyat, dünün edebiyatıdır ve dünün insanının beklentilerine uygun olarak vücuda getirilmiştir. Her dönem ve topluluğun kendi sorunları vardır; ve hemen her topluluk bu sorulara cevap verecek bir zihin yetiştirmiştir. Tanzimattan sonra ithal fikrî ve siyasî virüslere muhatap olan şehirli Türk insanının, buhranları ve ruhî ıstırapları artmış, soruları fazlalaşmış, bakış açısı değişmiştir. Çağdaş Türk insanının sorunlarına cevap verecek Mehmet Akif ve Ziya Gökalp gibi yerli âlim ve düşünürlerin çıkması fazla zaman almamıştır. Bu, toplum adına önemli bir göstergedir. Klasik edebiyatta, akli karışmış modern insanın her meselesine cevap bulamayız. Eski kültürde bugünkü anlamda felsefi eser aramanın çok mantıklı olmadığını düşünüyorum. Hatta eğer modern zihnin bazı özel sorularına cevap veren felsefi eserler var ise veya bazı eserlere böyle parçalar ilâve edilmişse, bunların ciddi bir tenkit ve tahlile tabi tutulması gerektiğine inanıyorum.

Genel anlamda felsefe, varoluş ve varlıkla ilgili soru ve sorunlara cevap verme ihtiyacından doğar. Felsefe bir bakıma insan yapımı, sunî bir dindir. Ve bu anlamdaki felsefeye, herhalde, dine karşı itimadı sarsılmış, hayatı ve evreni yeniden yorumlamak isteyen bir toplum ihtiyaç duyar. Osmanlı toplumunda, şahısları felsefe yapmaya veya aramaya sevk edecek sebepler ve sorunlar fazla yoktu. O, kendi doğrusundan şüphe duymuyordu. Bazı siyasetnamelerin içeriği, bu görüşü desteklemektedir. Batı ise yüzyıllar boyunca Hz. İsa'yı ve kutsal kitabını yeniden inşa etmek gibi ciddi bir beyin sancısı çekmiştir. Bu beyin sancısı onlara akıllarını kullanmayı öğretmiştir. Ve bir müddet sonra kutsalın hizmetçisi olan akıl, hükümranlığını ilân etmiş ve âdetta kutsallaşmıştır. Birçok Batılı düşünür 17. asırdan iti-

baren aklın feneri ile evreni tanımak ve hayatı yorumlamak için felsefeye başvurmuştur. Montesques, Rousseau, August Comte'un Batı'dan çıkması tesadüf değildir. Bu, onların üstünlüğüne ve zekasına da işaret etmemektedir. Zira, hastalık neredeyse, doktor ve aşı da oradadır.

Osmanlı toplumunda Batıdakilerden farklı bir çizgide ve farklı bir ihtiyaca cevap vermek için fikrî ve zihnî eserler kaleme alınmıştır. Meselâ, İstanbul'un ilk kadısının oğlu olan Sinan Paşa, Tazarrunâme adlı eserinde aşk vs. gibi birçok konunun yanı sıra bitki, hayvan, melek ve insanın yaratılış gayeleri üzerinde akıcı ve akılcı bir üslûpla değerlendirmeler yapar. Birçok edebiyat tarihçisinin bu eseri yalnızca secinin güzel bir temsilcisi olarak sunma gayreti içine girmesi, eserdeki fikir güzelliğini görmemizi engellemektedir.

Nesir, eski Türk tarihi, siyaseti ve kültürü ile ilgili çalışmalarda kuşkusuz nazımdan daha önemlidir. Mensur eserler geçmişi aydınlatmada ve tanımada önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesir, mesaj ve fikirlerin doğrudan taşıyıcısıdır. Belli fikir ve ideolojileri okuyucuya dikte etmek için nesir tercih edilir. Kısaca nesir, zihin demektir. Dolayısıyla mensur eserlerde konudan önce yazarın zihniyeti tespit edilmelidir. Maksat övmek mi, eleştirmek mi? Yoksa bilin-medik kelimelerin, saygın unvan ve adların, klişe övgülerin ve muğlâk ifadelerin zırhına bürünerek saldırmak mı? Hikâye ve fikirlere meşruiyet kazandırmak için bazı şöhretli ve saygın adların istismar edilmesine her dönemde rastlanır. Meselâ Feridüddin Attar'a ve Fuzulî'ye atfedilen eserler vardır. Saraya yakın veya saraya karşı olan birisinin yazdığı eserden sınırlı sayıda güvenilir bilgi elde edilebilir. Ancak saraya yakın bir çevreden olduğu iddia edilen, hatta sarayın himayesinde yazıldığı ima ve ifade edilen bir eserde, dolaylı olarak saray hedef alınmışsa, araştırmacı ne yapmalıdır? Zihnini bertaraf edip yalnızca gözünü ve kalemini mi kullanmalıdır? Eğer söz konusu yazar, aklîselimi zora sokacak bir şekilde kendi kültürüne karşı saldırgan bir tavır almışsa ve bunu bazı uyutucu doğruların içinde ustaca yapıyorsa nasıl bir inceleme metodu takip edilmelidir? Bu durumda hiç olmazsa şu beyti okuyabiliriz:

Bâtil hemîşe bâtil u bîhûdedir velî

Müşkil budur ki sûret-i bakdan zubûr ede

Bizde nesir çalışmaları hâlâ emekleme devresindedir. Arapça ve Farsça bilgisi az olan, iyi bir tenkit ve tahlil yeteneği olmayan nesir araştırmacılarını ve onların saygılı muhataplarını büyük handikaplar ve hatalar beklemektedir. Mensur eserlerin, kullanılmadan veya kullanıma sunulmadan önce ciddî bir tenkide tabi tutularak incelenmesi ve yargılanması gerekir. Öncelikle yazarın bu eseri yazmaktaki maksadını, başkalarının klişe izah ve ifadelerine takılıp kalmadan, çözümleyici ve bütüncül bir bakış açısıyla belirlemek gerekir. Öyle mensur eserler var ki Türk kültürünün yerli ve yabancı düşmanlarına malzeme sunmak için hazırlanmış gibidir. Eski Türk kültürünü eleştirmeyen, ona garazkârane bir tavırla saldıran bir eseri eski harflerle yazıldı diye veya yazar kendisini âlim, paşa, kadı, seyyit olarak tanıttı diye kayıtsız şartsız makbul mu tutacağız? Bu eserin oldukça meşhur bir şair veya yazara atfedilmesi önemli değildir. Zira eski kültür aleyhine ciddî uydurma faaliyetlerinin yapıldığı ve bunların bir kısmının "yumurta"lar halinde saygın mekânlara uzun zaman önce bırakıldığına işaret eden bilgiler elimizde. Herkesin gözbebeği niteliğinde olan Mevlâna'nın Mesnevî'sine bile uydurma bir cildin ilâve edildiğini, Divan-ı Kebir'ine uydurma beyitlerin eklendiğini uzun süre insanlar görmemişlerdir veya ifade edememişlerdir. Bu tür bilgiler, bir gazete haberi gibi okunup şaşılacak ve sonra unutulacak bilgiler olmamalıdır. Aksi takdirde aldanmak, şaşmak, unutmak ve tekrar aldanmak kaderimiz haline gelir.

Eski Türk kültürü ve edebiyatının temel kaynaklarıyla modern Türk araştırmacısı arasında iki asırlık bir kopukluk vardır. Türkler, 19. asrın sonu ile 20. asrın başında eski tarihini ve kültürünü öğrenmeye başlamışlardır; metinleri okuyabilen kişilerin ellerine kitaplar verilmiş ve al geçmişini öğren denmiştir âdetta. Bizde ilk Eski Türk Edebiyatı kürsüsü doktoru Ali Nihat Tarlan'dır. Tezini 1920'li yıllarda hazırlamıştır. Halbuki Batılılar 17. asrın sonlarında yoğun bir şekilde başladıkları Türk tarihi ve kültürüyle ilgili çalışmalarını 19. asrın sonunda neticelendirmişler, genel hü-

kümlerini vermişlerdir. Hammer'in Osmanlı Türk tarihi konusunda; Thomsen ve Radloff'un yazıtlar konusunda, Ignacz Kunos'un Türk folkloru ve Türk halk edebiyatı konusunda, Gibb'in Eski Türk edebiyatı konusunda verdiği hükümlerin hangi birisinde ciddi değişiklikler yapılabilmıştır? Oğuz Kağan destanının, Dede Korkut hikâyelerinin yazma nüshaları nerededir? Biz Yaradılış destanını ve Evliya Çelebi'yi vs. kimden öğrendik? Tezkireler üzerinde ilk ciddi çalışmayı kim yapmıştır?

Türk araştırmacısı ile eski kültür arasındaki iki asırlık boşluğu Batının cefakâr ve yetenekli Türkologları doldurmuştur. Bu Türkologların çoğunun Türklere ve esi Türk kültürüne karşı önyargıları, belki bugünün bazı Türk araştırmacılarından daha azdı. Ancak bu iki asır boyunca, bugün bazılarının, yazısına ve yazarının şöhretine hürmeten kutsadığı yazma ve basma eserler üzerinde, muhtemelen bazı tasarruflar yapılmıştır. Batılı Türkologların, muhtemelen bu tasarruflardan haberleri bile yoktu. Bu tasarrufların bazılarını (önceden olanlarını) Barthold, üslûp vs. bilgisi sayesinde tespit edebilmiştir. Barthold, Zeki Velidi Togan, Tuncer Baykara, Kamuran Gürün ve McCharty'nin de söylediği gibi, değişik gayelerle, uydurma fetva ve fermanlar düzenlenmiş, düzmece eserler hazırlanmıştır. Bunun için çoğu kere Anadolu'da kendini herhangi bir bakımdan mağdur edilmiş hisseden kültürlü kişiler kullanılmış veya yetiştirilmiştir. Hatta Osmanlı Türklerini kötüleyen uydurma eser üretimi için Wellington House, Masterman Bürosu gibi zengin bütçeli birimler kurulmuştur. Batı, Doğu'yu siyasî, dinî, kültürel vs. hiçbir bakımdan yalnız bırakmamıştır. Bildiğimiz bir şey var, o da, Batının yalnız Türklere değil, kendi yakınlarına bile hiçbir zaman faturasız hizmet götürmediğidir. İçteki ve dıştaki yabancıların, eski Türk kültürü ile ilgili tasarruflarının boyutları, belki de, zihinlerimizin istiap haddini zorlayacak niteliktedir. Osmanlı elçisi Ratip Efendi'nin Viyana'da tanıştığı Hammer, basit bir tercüman veya dil oğlanı değildir. Hammer, Tanzimat'ın kudretli alim ve idaricilerinin tartışmasız üstat olarak kabul ettikleri bir kişidir. Ahmet Cevdet gibi dev bir tarihçiyi kendisine peyrev yapabilecek bir birikime sahiptir. Değil bu birikime sahip olacak, bu birikimin çapını arşınlayacak ilim adamı bizde hâlâ yetişmemiştir ve yetişme-

si için zemin hazırlanmamıştır. Hammer'in bilgi birikimi, kullandığı kaynaklar, bildiği yabancı diller, araştırma metotları, tahlil yeteneği, Türk kültürünü hangi niyet ve hislerle çalıştığı gibi konularda ciddi çalışmalar hâlâ yapılamamıştır. Hâlâ onun 2200 şairi içeren tezkiresi hakıyla değerlendirilememiş ve tanıtılmamıştır. Hammer'e ve Fuat Köprülü'ye verilen imkânlar 21. asrın Türk Türkologlarına da verilmelidir. Nesir çalışan kişinin, en az Andreas Tietze (ö. 2004) kadar nesir bilgisine sahip olması gerekir. Tietze'nin çalışmaları, onun Âşık Çelebi, Mustafa Âlî, Nergisi ve Şefik kadar Osmanlı süslü nesrini ve inşasını kullanabilecek bir yeteneğe sahip olduğuna bizi inandırmaktadır.

Bütün bunları anlatıp, sözü uzatmamın sebebi, nesir çalışmalarında kişinin okur-yazarlık dışında farklı özelliklere ve bakış açılara sahip olması gerektiğine dikkat çekmektir.

5) Yüzyıllar boyunca tekamülünü sürdüren bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Divan şiirini tahkir etmek de takdis etmek de hatadır. Eski edebiyat, ideolojik bir edebiyat değildir. Bu edebiyattan tasavvuf sohbetleri bekleyenler boşuna bekliyorlar; yine bu edebiyatı kendi his ve heveslerinin bir aynası olarak yorumlamak isteyenler, eski şairlere saygısızlık ediyorlar. Ahmet Haşim'in ifadesiyle, bu fikir "cüce"leri, Nedim gibi şairleri, yorumlarıyla "telvis" ediyorlar. Hâlbuki, divan edebiyatı yalnızca kendisi için, yani sanatı için var olmuştur. Bu ihtiyar sanat tecrübesinden istifade imkânlarını aramak gerekir.

Eski edebiyat araştırmacısının aslî görevi, kendi edebiyat kültürünü en yetkin bir şekilde incelemek ve kavramaktır. Konu ve metot bakımından kopyacı veya tekrarlayıcı tezler yerine, özgün ve çözümleyici tezler hazırlanmalıdır. Mazinin dilsiz insanların, ki bunlar bizim dedelerimizdir, ulusal ve uluslararası kamuoyunda haksız bir şekilde yargılanmasına mani olmak gerekir. Bunun için, en basit bakış açısıyla, Türk dili ve edebiyatını araştıran yabancılara verilen imkânlar, Türkiye Türkologlarından esirgenmemelidir. Hiç olmazsa Tür-

koloji sahasında uluslararası bilgi ve kanaat akışını Türkler yönlendirmelidirler.

Araştırmacıların diğer bir görevi topluma, lise öğretmeni ve öğrencisine hazmedebilecekleri bilgi sunmaktır. Divan şairlerinin, zihinlerini ve muhayyilelerini kullanarak vücuda getirdikleri şiirlerden bazıları, bugünün şiir severine de hitap edebilmektedir. Divan şairleri, hayatta birçoğunun âşına olduğu fakat Atilla İlhan'ın ifadesiyle "adını koyamadığı" duygu, düşünce ve sezisleri oldukça etkili bir şekilde, kelimelere dökmüşler, onları şiirleştirmişlerdir. Bu beyitlerin toplanıp okuyucuya sunulması gerekir. Bu beyitler, kişilerin gönül ve ifade dünyalarını zenginleştirecektir.

Lisede edebiyat derslerine ve öğretmenlerine düşen temel görev öğrenciye anlama, tartışma, eleştirme, duygu ve fikirlerini yazılı ve sözlü olarak ifade etme yeteneği kazandırmak olmalıdır. Divan şiiri de bu süreçte kültürel bir çeşni olarak yerini almalıdır. Divan şiirini her lise öğrencisine tam anlamıyla öğretmek mümkün değildir, gerekli de değildir. Bunu biz üniversitede o kadar derse rağmen yapamıyoruz. Zira eğitimin öğretmen ve öğrenci dışında da önemli ayakları

vardır. Ancak bazı olumsuzluklara rağmen, her öğrencinin kısa sürede anlayabileceği, güzel beyitler vardır. Öğrencilerin hafızalarına güzel beyitler kazandırılmalıdır. Nesrin ve nutkun aciz kaldığı yerlerde bu beyitler kişinin imdadına yetişebilir. Aksi takdirde bu edebiyatın temsilcilerinin hayat hikâyelerini vs. ezberletmenin çok faydası yoktur. İnsan, şiiri veya edebiyatı bedî zevkini terbiye etmenin yanı sıra kelime hazinesini zenginleştirmek ve ifade gücünü geliştirmek için okumalıdır. Ömer Seyfettin'in hangi hikâyeleri yazdığı, Halit Ziya'nın romanlarının konusunun ne olduğu, Nâbî'nin eserlerinin adlarının neler olduğu gibi konular, bilgi yarışmaları, hafıza ve sorumluluk testleri (yani sınavlar) dışında bir önem taşımamaktadır. Bunları unuttukları için öğrenciyi suçlamanın geçerli bir mantığı yoktur. Ben bu tür bilgileri unutmakta bir sakınca görmemekteyim ve emekli olduktan sonra (eğer o günlere ulaşırsam) bunları hafızamda taşımak için özel bir gayret sarf etmeyeceğim.

Bana, Eski Türk Edebiyatı ile ilgili bazı kanaatlerimi ifade etme imkânı tanıdığınız için teşekkür ederim.

RIDVAN CANIM*

SORUŞTURMA

Peki edebiyatta “soyutluk” bir ayıp mıdır? Hayır! Nitekim bugün de soyut şiir vardır, yok diyemezsiniz.. Niçin bugününün soyut şiirler söyleyen şairlerini kınamıyorsunuz o zaman? Eğer bir kusursa.. Bugün halkımızın kaçta kaç bu türden şiirleri okuyup anlayabiliyor? Peki bunları söyleyen şairlerimizin umurunda mı halkın anlayıp anlamadığı? Pek de öyle görünmüyor, şair işine bakıyor..!

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Formlar olarak önemli ölçüde evet denilebilir. Ama zihinsel ve duygusal açıdan devrini tamamladığını söylemek doğru değil bence.. Bunun uzun asırlar alması da çok normal karşılanmalı.. Bıçakla keser gibi geleneği bir yerde kesmek veya durdurmak mümkün mü? Varsayım olarak yakın dönemde Asaf Halet Çelebi, Behçet Necatigil, Attila İlhan, Hilmi Yavuz ve Turgut Uyar gibi belli bazı isimlerin imgesel düzeyde geleneği sürdürdükleri söylenebilir. Ancak bu şahsiyetlerin de gelenek çerçevesinde şiirlerinde ortaya koydukları “imge”lerin eski şiirimizin “mazmun”larına tekabül ettiğini söylemek zor.. Belki öyle bir niyet de yok zaten.. Doğu şiirinin fitratında olan bir “gizem” düşüncesinin bir uzantısı olarak da düşünebiliriz bu türden denemeleri.. Belki önce “geleneksellik”ten ne anlamak gerektiğini belirlememiz gerekiyor. Geleneksellik, bundan birkaç asır öncesinde yazılmış metinlerde gördüğümüz bazı kelime ve terkiplerin, mazmunların aynen veya farklı biçimlerde kullanılması mıdır acaba? Böyle mi anlaşılmalıdır. Gelenek sabit olan, donuk ve asla değişmeyen midir? Ya da modernizm geleneğe alternatif olarak mı ortaya çıkmıştır? Post-modernizm nedir o zaman? Ya da post-modernizm ile gelenek bir yerde buluşur mu? Buluşmalı mı? Bütün bu sorulara ce-

vaplar bulabilirsek belki günümüz şiirinin gelenekle uzlaştığı veya kesiştiği noktayı tesbit edebiliriz. Veya okuyucularımız beni bağışlasınlar, bu tamamen benim kişisel kanaatimdir, geleneği sürdürme; birtakım nostaljik figürlerin yeniden gündeme getirilmesi olarak da anlaşılmalıdır herhalde.. Tabii işin en üzücü tarafı da günümüz şairlerinin birçoğunun eski şiirimizin, “günümüze taşınabilirliği” açısından imkânlarını -en azından- araştırma ihtiyacı duymayışlarıdır. Bunun için elbette eski şiiri öncelikle iyice tanımak gerekir ki bize bugün itibarıyla sunacağı imkânları fark edebilelim. Benim kişisel kanaatim; eski şiir kültürünü bir altyapı olarak edinen günümüz şairlerinin çağdaş Türk şiirine inanılmaz güzellikte ivmeler kazandıracığı yönündedir. Ama öncelikle yapılması gereken geriye dönüp bakmaktır. Bu noktada ünlü bir ustanın, Behçet Necatigil’in bir sözü bize ışık tutabilir. Şöyle diyor Necatigil; “Şiir geçmişe yapılan atıflarla ilerler”. Tabii geçmişe atıfta bulunabilmek için de “geçmiş”i bilmemiz gerekir. Bilmediğiniz şeye nasıl gönderme yapacaksınız ki..

Hülâsa, şunu söyleyerek bitirebilirim bu sorunun cevabını: Şu saatten sonra kalkıp da kimseden gazel, kaside, terkibi bend, terci bend yazmasını bekleyemeyiz belki, ama yaklaşık 8-9 asır boyunca milyonlarca insana sanat adına, edebiyat adına, estetik güzellikler adına bir şeyler sunan bu edebî süreçten ve meydana getirilen bu edebî ürünlerden günümüz şairinin de alabileceği bazı şeyler vardır ve olmalıdır. Mesele bir dalgıç gibi bu dünyaya yapılacak keşif dalışlarındadır artık.. Bazı dalgıçlar vardır ki daldıkları mana denizle-

*Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

rinin dibinden bir avuç kumla geriye dönerken, bazıları da en nadide inci, mercanlarla dönmüşlerdir. Zira dünyada söylenmemiş söz yoktur. Öyleyse geriye kalan; “sözü” yeniden ve hiç görülmemiş, duyulmamış şekliyle söyleyebilmek marifetidir herhâlde.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Öncelikle bu türden iddialara kesin olarak katılmadığımı belirtmekle başlamalıyım bu sorunun cevabını vermeye.. Bunlar, kesinlikle klasik edebiyatımızın dünyasından uzak, ona yabancı yaşayan insanların asılsız iddiaları ve haksız ithamlarıdır. Bunu her zemin ve zamanda iddia sahibi herkesle tartışmaya hazırım. Kim demiş onu gerçek hayattan uzak diye.. Bunu ileri süren insanın bu edebiyattan haberi yok demektir. Ve bir kişi çıkıp desin ki Osmanlı şairleri hayatın şu şu tarafına dair bir şey söylememişler. Hayır, aksine onlar, içinde yaşadıkları toplumla olabildiğince barışık, iç içe ve meseleleriyle haşır neşir idiler. Doğumunda, ölümünde, düğününde, bayramında, seferlerinde, savaşlarında, barış zamanlarında, Ramazan’ında, Kurban’ında vs. vs. hayatın her kesitinde görürsünüz onları.. Ben sorayım şimdi siz cevap verin.. Edebi türleri var bu edebiyatın biliyorsunuz.. Gelin hep beraber bakalım : Ramazannameler sizce neden söz eder? Herhâlde Damazandan değil mi? Peki Ramazan olayı şairlere özgü bir zaman dilimi midir? Hayır! Bütün bir toplumda yaşanan Ramazan gerçeğidir. Gelenek ve görenekleriyle, inanç boyutuyla, eğlenceleriyle, bu aya özgü yemek kültürü (iftarı ve sahur) boyutuyla vs. vs. Aynı şekilde Sakinameler.. Bir toplumun topyekün yeme-içme ve eğlence kültürünü ortaya koyar.. Şehrengizler, şehirlerimizimizin güzellerini ve güzelliklerini sergiler. Mersiyeler, toplumdaki ölüm gerçeğini anlatır bize.. Hüzünler, sevinçler hepsi bu kültürün ve bu edebiyatın içinde değil midir? Seyahatnameler, kimin seyahatlerini kime anlatırlar? Sefaretnamelerde görüp okuduklarımız kimindir? Mevlidler, miracnameler bu toplumun mensubu insanların asırlar boyunca yaşadığı gerçekler değil midir? Ya gazavatnameler, fetihnameler, zafernameler nedir? Kimin zaferleridir bunlar? Kim okur bunları? Fütüvvetnameler, bu toplumun esnaf ahlakını belirleyen prensipler bütünüdür, şairlerin değil! Pendnamelerde-

ki öğütler kimin içindir sanır bunu söyleyenler? Bunları o kadar çoğaltabilirsiniz ki! Haa, bu şiire belli bir önyargıyla yaklaşırsanız koskoca 8-9 asırlık bir edebî süreç gazel ve kasideden ibaret kalır tabii.. Soyutluk meselesine gelince, burada da yine genelleme yapamazsınız.. Yukarıda saydıklarımızın hemen hepsi somut örneklerdir. Soyut metinler yok mudur? Vardır elbette.. Peki edebiyatta “soyutluk” bir ayıp mıdır? Hayır! Nitekim bugün de soyut şiir vardır, yok diyemezsiniz.. Niçin bugünün soyut şiirler söyleyen şairlerini kınamıyorsunuz o zaman? Eğer bir kusursa.. Bugün halkımızın kaçta kaç bu türden şiirleri okuyup anlayabiliyor? Peki bunları söyleyen şairlerimizin umurunda mı halkın anlayıp anlamadığı? Pek de öyle görünmüyor, şair işine bakıyor..! Sonra halk için söyleyen halk şairlerimiz var bugün bizim! Halk ozanlarımız! Onlar bu toplumun neresinde söyler misiniz? Birçoğumuz ne yazık ki bu insanları şairler sınıfına bile katmıyoruz, acı ama gerçek.. Ya da ikiyüzlülük deyin siz buna.. Evet, bence bu noktada dürüst olmamız gerekiyor. Maksat bağcıyı dövmek değil de üzüm yemek ise eğer!

Diğer taraftan bütün bu şair ve edibler için “Sarayı şairi” gibi asılsız ithamlar da asla bu insanlar için haklı birer suçlanma gerekçesi olmamalı.. Klasik edebiyatımızın ölümsüz şairi Fuzuli nerede yaşamış bir baksınlar... Ömrü Kerbelâ çölünde geçmiş. Sarayı belki rüyasında görmüş.. Fuzuli’yi sarayı şairi gösteren bir insanın bu edebiyat hakkında ahkâm kesmeye hakkı olmamalı diye düşünüyorum ben.. Bunu söyleyen insanın bu edebiyata dair söylediklerinin hiçbirine itibar etmem ben.. Kusura bakmasın.. Bu sarayı şairi kategorisine soktukları insanların içinde okuma yazma bilmeyenler var, mesleği demircilik, yorgancılık, ayakkabı tamirciliği, ip canbazlığı olanlar var. Bunlar bu toplumun bağrında yaşayan insanlardır. Yani halkın ta kendisidir bunlar.. Meşhur Zati’nin Beyazıt Meydanı’nda ayakkabı tamirciliği yaptığını unutmamalıyım ve biraz insafı olalım.. Ve de gerçekçi tabii.. Şimdi elbette insanımızın da yavaş yavaş, yıllardır bu edebiyat ve bu edebiyatın sanatçıları hakkında söylenenlerin asılsız olduğunu öğrendikçe, ilgi ve merakı artıyor bu edebiyata karşı. Sempatıyla bakmaya başlıyor giderek. Şöyle bitireyim isterseniz. Belki yukarıda söylemem gereken şeyi burada ifade etmem uygun olacak: Öğretici olarak ben yaptığım işi sevmiyorsam, hitabettiğim insanların onu sevmesini beklemeye de hakkım olma-

malı diye düşünüyorum. Bilmem haksız mıyım? Sonuçta bir duyarlılık meselesi herhâlde bu...

3) Ortaöğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinizin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşıp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

Bence son derece önemli bir soru bu.. Hemen sunu söyleyeyim ki, üniversitelerimizin ilgili bölümlerine gelen öğrencilerimizin yüzde doksanı sözünü ettiğiniz ön yargılarla geliyorlar aslında.. Hayatta en korktuğum şeylerden birisi de yanlış anlaşılmasıdır. Dilerim söyleyeceklerim maksadı aşan şeyler olmaz. Ben ne akademik anlamda ne de üniversite öğrenciliği seviyesinde ve ne de Türkçe-Edebiyat öğretmenliği bağlamında hiç kimseyi töhmet altında bırakacak bir şey söylemek istemem. Sakın bu yanlış anlaşılmasın.. Efendim, Osmanlı şiiri belli kültürel kaynaklardan beslenen, dolayısıyla belli bir fikrî ve kültürel altyapısı olan, sanat değeri taşıyan, kısacası öyle herkesin de emek sarf etmeden anlayabileceği düzeyde sıradan bir metinler bütünü değildir. Örneğin Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler, İslâm tarihi, bütün bir peygamberler tarihi, genel Türk tarihî, bunun içinde Osmanlı tarihi, Doğu ve Batı mitolojileri, tarihi şahsiyetler ve efsanevi kahramanlar, gelenek ve görenekler, çağın ilimleri, dil malzemesi vs. işte bütün bunların her biri, bazen birkaçı Osmanlı şairlerinin şiirlerini söylerken veya genel anlamda eserlerini ortaya koyarken yararlandıkları kaynaklardır. Şimdi durum bu iken bu edebiyatı ve bu kültürü okuyup ondan estetik anlamda zevk almak isteyen ya da öğretme makamında olacak insanın da en azından bu donanımına sahip olması gerekmez mi? Eserini bu malzemeden hareketle ortaya koyan sanatkarı anlamak için el'an sahip olduğumuz müktesebât yeterli mi acaba? Yeterli değilse suçlu Osmanlı şairi mi olacak? Diyorum ki üniversitedeyiz, hem de Türkçe-Edebiyat bölümlerinde Osmanlı şiiri incelemeleri yapıyoruz. Soruyorum, şair sevgilinin boyunu bosunu ona benzetmiş ya hani "servi" nedir, gören var mı? Yok. Aşığın simgesi olan "Kumru" nedir? Yok. Sevgilinin saçına benzeyen "Sünbül", gözüne benzeyen "nergis"

nasıl bir şey? Tık yok. Hadi onları geçtik sevgilinin yine boyunun, endamının benzetildiği "elif" nasıl bir şey? Eh eski harfleri önceden öğrenen birkaç kişiden gelen cevaplar. Süleyman ve karınca kelimeleri yan yana gelirse bu size hangi olayı hatırlatıyor? Tabii ki hiçbir olayı..! Sevgilinin saçının kokusu olan "misk" ya da "anber" nasıl bir şey? ... Ne yazık ki bu kokuyu sözlüklerden bulamıyorsunuz! Şairin sevgilisini benzettiği "Yusuf" kim? Yine sessizlik. Şimdi bütün bunlar böylesine ortada iken biz öğrencilerimizden bu şiiri anlamlarını ve sevmelerini bekliyoruz. Niye sevsin ki? Nasıl sevsin sonra? Şevk dediğimiz bir şey var sonra... Aşk olmasa da şevk olsa bari. Öğrenme merakı, tutkusu, heyecanı.. Ben bunun eksik olduğunu vurgulamaya çalışıyorum hep. Bu olmazsa hiçbir şey beklemem lazım diye düşünüyorum. Ha bugünün öğrencisi yarının da öğretmeni elbette. Peki bütün bunların sorumlusu kim? Onu hep beraber düşünelim isterseniz!

Bir de iyi niyet tabii. Şu yani. Bu metinlere anlamak ve anlatmak amacıyla yaklaşan insanın iyi niyeti. Bu pekala bir edebiyat öğretmeni de olabilir. Sevmesi gerekmiyor bu edebî süreci. Objektif olsun, ön yargısız olsun yeter. İnsanları yanıltmasın. Biz bu edebiyat adına ahkâm kesen ne büyük (!) şiir eleştirmenleri gördük. Bakın diyor, bu divan şairlerinin çoğunun erkek sevgilisi varmış, diyor. Kimininki Ahmed, kimininki Yusuf, kimininki İsa imiş, diyor. Ayıptır ayıp. Ha doğrudur, hemen bütün divan şairlerinin sevgilisi olan bir "Ahmed" vardır gerçi, onun bir adı da Muhammet'tir, bir adı da Mustafa'dır. Yani O bizim Peygamberimiz'dir. Yusuf da Osmanlı şiirinde "güzelliğin" sembolüdür. Güzel olan her şeyin adı "Yusuf"tur çünkü bu şiirde.. İsa, nefesiyle ölümlere can veren bir Peygamberdi... Sevgili de tıpkı onun gibi âşıkların ölmüş kalplerini diriltten, onlara can verendir. Ve onun için her şairin sevgilisi de kendisinin İsa'sıdır. Bu örnekler o kadar çoğaltılabilir ki. İşte bu eğer kara bir cehalet değilse, affedilmez bir ihanettir. Bir aydın olarak da tabii ki öncelikle içinde yaşadığı kitlelere ihanettir. Bilmiyorsan hiç olmazsa susacaksın.. Yani kısacası maksat üzüm yemek olmalı bu edebiyata yaklaşırken, bağcıyı dövmek değil! Benim demek istediğim bu..

Ama sevindirici olan bir şey var yine de.. Giderrek bu yöndeki anlayışların, kanaatlerin değişmesi veya değişiyor olması.. Tümüyle değiştiğini söylememiz zaten mümkün değil. En azından bu bir süreç işi. Za-

man alacak, belki yıllar geçecek.. Ama şurası da bir gerçek ki artık yavaş yavaş bu edebî dönem hakkındaki ön yargılar, peşin hükümler, siyasî denilebilecek değerlendirmeler giderek azalıyor, ortadan kalkıyor. Olması gereken de bu zaten.. Bu belki de gecikmiş bir hakkın teslimi olarak düşünölmeli.. En azından bu edebiyatın birkaç gazel ve birkaç kasideden ibaret olmadığı, aksine hayatın bütün kesitlerine temas eden, bunları ele alıp işleyen bir sanat dalı olduğu gerçeği anlaşılıyor artık.. Yapılan çalışma ve araştırmalar bir taraftan da eski bilim, kültür, sanat ve edebiyat dünyamızın bilinmeyen güzelliklerini ortaya çıkarıyor. Ben şahsen bu edebî sürecin yeniden gündeme gelip sevilmesinden, ilgi ve alâka görmesinden son derece mutluyum. Bunu kim yapmaya çalışıyorsa ona da şükran borçluyum. Çünkü tıpkı Osmanlı tarihi gibi Osmanlı edebiyatı da bu ülkenin genç insanlarına haksız yere ve hak etmediği biçimlerde tanıtıldı. Bu edebiyatı ve bu kültürü genç nesillere aktarmak ya da tanıtmak, öğretmekle görevli insanlarımız bu işi çoğu zaman gönülsüzce yaptılar ne yazık ki. Osmanlı şiirini estetik bir dünya kültür mirası gibi görmek ve göstermek yerine onu "Failatün-Failatün-Failün"den ibaret bir garabetler silsilesi gibi gösterdiler. Bu edebiyatın ve topyekün bu kültürün altyapısını oluşturan dünya görüşüne, inanç sistemine karşı duyulan antipati sebebiyle yıllarca aşağılandı, horlandı, itildi, kakıldı, diliyle alay edildi. Tıpkı Osmanlı'nın siyâsî tarihi gibi.. Dünya çapında şaaherlerin bu edebiyatın içinden çıktığı hep gözardı edildi nedense.. Ama çok şükür şimdi bütün bu anlayışlar değişiyor ve başta akademik çevreler olmak üzere bu edebiyata ilgi duyan insanlar keşfedilmeyi bekleyen ve yıllardır üzeri ısrarla örtölmeye çalışılan bu güzellikleri görmeye koşuyor. Ve tabii ki isteyen görüyor, istemeyen de görmüyor ya da göremiyor. "Sevilme" ve "sevdirme" meselesine gelince; bir tek şey söyleyebilirim bununla ilgili olarak; ancak sen seversen başkalarına da sevdirebilirsin..

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metnin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı varmıdır?

Bunu söyleyen de her kimse, Türk nesrini, Osmanlı nesrini tanımiyor demektir aslında.. Millet olarak bizim "nesir" adıyla ortaya koyduğumuz metinlerin

başlangıcını Türkçe ilk yazının yazıldığı tarihe kadar götürmek mümkündür. Ve sizin de bildiğiniz gibi Türkler, tarihin kaydettiği medeniyet kurmuş en eski insan topluluklarından biridir. Bugün gerek Orta Asya'da ve gerekse göçlerle yayıldıkları muhtelif coğrafyalarda Türklere ait yazılı kültür ve medeniyet eserleri varlığını hâlâ muhafaza etmektedir. Başlangıcını Orhun Yazıtlarına kadar götürebileceğimiz bu edebî faaliyetlerin ilk 3-4 asırlık dönemi oldukça sönük geçmiştir denilebilir, nesir açısından.. Ama özellikle 13-14.asırlardan itibaren inanılmaz bir gelişmeye şahit oluruz nesir alanında.. Özellikle Kur'an tercüme ve tefsirleri, İslami tesirlerle yazılmış kaynağını Hint edebiyatından alan Kelile ve Dimne tercümeleri ile daha çok pendname niteliği taşıyan İran kaynaklı eserlerin tercümeleri, tarih, din ve dille ilgili mensur eserleri gözardı etmek mümkün müdür? Bütün bu ve buna benzer eserlerin ortak özellikleri ise esas itibariyle öğretici, aydınlatıcı, yol gösterici ve telkin edici amaçlar taşır. Konularını din, ahlak, tasavvuf, terbiye, umumi görgü ve kültür, tıp, tabiat, astronomi ve İslam menkıbeleri gibi toplum için son derece elzem konulardan seçen sayısız mensur eser kaleme alınmıştır bu dönemde.. İlerleyen asırlarda bilhassa halkın okuması için yazılan anonim Osmanlı tarihleri hep nesirle yazılmıştır. Dede Korkut hikâyeleri Türk edebiyatının "insan"ı anlatan dünya çapında klasikleri değil midir? Bu hikâyelerde en derin anlamıyla bizim insanımızı tanırırsınız, eğer dikkatle okursanız! Özellikle 16.asırdan itibaren nesir sahasında Kınalızade Ali Çelebi, Hoca Sadettin Efendi, Kemal Paşazade, Lutfi Paşa, Seydi Ali Reis, Katip Çelebi, şuara tezkiresi yazarlarından Latifi, Kınalızade Hasan Çelebi, Aşık Çelebi, Gelibolulu Mustafa Ali, Celalzade Mustafa Çelebi, Selanikli Mustafa Efendi, münşeat sahibi Feridun Bey, Veysi ve Nergisi, dünya çapındaki seyahatnamesiyle Evliya Çelebi ve daha niceleri ortaya koydukları nesir eserleriyle kimin edebiyatını yazdılar, kimin kültürüne hayat verdiler? Bunlar nasıl unutulur? Nasıl görmezden gelinir? Ama sanıyorum burada da aynı mantık, aynı düşünce hâkim: Bu metinleri anlamıyorum öyleyse hiçbir işe yaramaz! Ne denilebilir ki..! Ha belki şu söylenebilir dürtüşçe : Biz bugün sahip olduğumuz kültürel birikimle, bu metinlerin yazıldığı dille ve dolayısıyla onların kelimelerine dair bilgilerimizle artık bu metinleri ve bu eserleri anlamaktan çok uzagız. Öyle görünüyor ki onların taşıdığı şifreleri çözme-

ye de gücümüz yetmiyor. Bunu da söyleyemiyoruz tabii.. Hafif kaldığımızı itiraf etmektense bunları anlamamızın bize çok ağır geldiğini, anlaşılmasız olduğunu söylemekle işin içinden “sıyrılmak” daha uygun geliyor herhâlde.. Çünkü Osmanlı nesri belki Osmanlı şiirinden de oturaklı bir ifade gücüne sahipti.. O tam bir imparatorluk dili idi. Şahsiyetli, kimlik ve kişilik sahibi, ciddi, oturaklı bir dil. Osmanlı nesrinin ortaya koyduğu sanatı, ifade tarzını, üslûbu tüm dünya kabul edip önünde saygı ile eğilmişken bizim hafife almamız, dışlamamız, aşağılamamız ne kadar acı ve ne kadar düşündürücü değil midir?

5) Yüzyıllar boyunca tekamülünü sürdüren bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Efendim, aslında bana sorarsanız araştırmacılar üzerine düşen görevi gerektiği şekilde yapıyorlar. Birikimlerini bu edebiyatın anlaşılması yönünde olanca güçleriyle sarf ediyorlar. Keşke bu kültürün taşıyıcıları konumunda bulunan diğer unsurlar da bu bilinç içerisinde, bu duyarlılık içerisinde olabilseler. Var belki ama yetersiz sanırım. Tabii hadiseye belki şu açıdan da bakmak mümkün : Toplumun yetişkin bireyleri arasında yükselen değerler ne ise gençler de ona yöneliyor. Bir toplumda şayet ilim ve fikir adamlarına, sanata ve sanatkârlara önem veriliyorsa, toplum içinde bu insanların saygınlığı, itibarı varsa geriden gelenler de ona ilgi gösteriyor, değer veriyor. İçinde yaşadığımız topluma bir bakalım öyleyse yükselen değerler neler? Kısa yoldan zengin olmak mı, lüks bir yaşam tarzı mı, makam mevki mi, şöhret mi? Hepsini mi? Çocuklarımız artık kendi giysilerini giymiyorlar. Kiminin sırtında Anelka forması, kiminde Ronaldinho ya da Alex forması... Fuzûlî, kimin aklına gelir? Şiir karın mı doyurur? Gençler Şeyh Galib'i nereden bilsinler. Onlar Harry Potter okuyor, Da Vinci'nin Şifresini çözmeye çalışıyorlar. Hâlbuki birilerinin çıkıp; “Siz önce kendi kültürünüzün şifrelerini çözün bakalım” demesi gerekmez mi? Tabii ne

yazıktır ki müfredat programlarımız da bana göre bu amacı önelemiyor. Özellikle ortaöğretimde tek hedef var : Üniversiteye girebilmek. Bunun dışında bir amacı var mı ortaöğretimin? Varsayalım ki adam üniversitede okumak istemiyor. Liseyi bitireyim yeter bana diyor. Bu durumda ne olacak? Tabii her şey böyle düşünüldüğünde sonuç ortada: Eskisinden de yenisinden de habersiz bir gençlik. Şiir, edebiyat ve hatta bütün güzel sanatlar bu toplumun neresinde sizce? Gençleri de bırakalım bir tarafa..!

Siz klasik edebiyatımız diyorsunuz. Gençlerimiz beni başışlasınlar, elbette istisnaları var ama çoğu öğrencimiz “klasik” kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyor! Şimdi gençlerimiz bizim klasiklerimizi okusunlar, kendi öz kültürlerini tanısunlar, hangi medeniyetin mirasçısı olduklarının şuuru varsınlar diye eski eserlerimizin yepyeni formatlarla yayınlandığını görüyoruz. Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Ferhad ile Şirin, Hüsn ü Aşk gibi klasik edebiyatımızın bugünkü romanlarını karşılayan uzun hikâyeleri başarılı bir şekilde günümüze aktarılıyor. Kimin haberi var? Kimler okuyor? Birkaçı İskender Pala, Nazan Bekiroğlu gibi klasik edebiyatımızın çağdaş yorumcuları tarafından günümüz Türkçesiyle ortaya konulan ve en kaliteli baskı teknikleri ile piyasaya çıkan bu kitapların okuyucuları nerede? Osmanlı klasiklerini, genel çerçevede düşünürsek Şark klasiklerini, Batı klasiklerini bu edebiyatların eğitimini alan öğrencilerimize bile okutamıyoruz neredeyse! Önce “merak” duygusunu ve bilincini yerleştirmemiz gerekiyor galiba.. Bütün bunların bir “ihtiyaç” olduğunu kabullenmek ve buna inanmak.. Gerisi kolay.. Bu meseleyi yine eski kültürümüzün veciz beyitlerinden biri ile bağlayalım isterseniz :

Marifet iltifata tabidir

Müşterisiz meta' zayıdır

Şimdi bu güzel sözün üzerine ne söylenebilir ki? Alıcısı yoksa siz isterseniz dünyanın en güzel, en kaliteli, en değerli malını satın, ne olacak?

MUHSİN MACİT*

SORUŞTURMA

Her şeyden önce sevmek lazım. Bilgi olmadan sevgi kalıcı olmaz. Onun için de divanlarla, mesnevilerle yüz yüze gelmek şart. Eski metinleri okurken ilk kez bize hitap ediyormuş, ilk muhatap bizmişiz gibi bir okuyucu tavrı benimsemek gerekir. Bir de divanların, mesnevilerin her seviyedeki okuyucunun beklentileri doğrultusunda baskıları yapılmalıdır.

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Kültürün en önemli taşıyıcısı, siz de takdir edersiniz ki dildir. Sürekli kopmalar olmadıkça dil, ait olduğu toplumun hayatietini sürdüren kültür kodlarını geleceğe taşır. Yenilik iddiası taşıyan her sanatkâr, kaçınılmaz olarak geçmişle hesaplaşır. Yoksa yeniliği nasıl anlaşılacak? Klasik edebiyat, geçmişimizin estetik hafızasıdır. İşlevselliğini yitiren unsurlar elbette unutulacaktır. Divan şiiri için de böyle olmuştur. Fakat divan şiirinin kalıcılığını sağlayan çağrışım zenginliği, söyleyiş güzelliği günümüzün şairlerinin de dikkatini çekmektedir.

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Divan şiirine ilk ve en ciddi eleştirileri yöneltenler, o kültürün içinden gelen insanlardı. Bu, esasen divan şiirinin bizatihi kendisiyle ilgili durum da

değildi. Türk toplumundaki Osmanlı imgesiyle ilgiliydi. Osmanlı kültürüyle yetişen aydınlar Batı'yla yüz yüze gelince kendi geleneklerini kıyasıya eleştirdiler. Öte yandan geleceğiyle ilgili ince hesapları yüzünden geçmişe sövmeyi marifet sayanları mı dersiniz, bir divanı baştan sona okumadan uzman olanları mı dersiniz, değil ki şiir, ömrü boyunca bir tek hikmetli söz söylememiş gösteri budalalarını mı dersiniz bir sürü alık tarafından divan şiiri taciz edildi. Fakat, gelin görün ki tamamı köy kökenli ve tabiatıyla muhafazakâr okur-yazar kesim divan şiirini savunmaya yeltendi. Öyle ki akademik hayatının bilhassa ilk yıllarında divan edebiyatının sosyal hayattan kopuk olmadığını kanıtlamak üzere bir yığın lakırdıyı kocaman hüküm cümleleriyle bağlamayan meslektaşım yok gibi. Yani ortada trajikomik bir durum var.

3) Ortaöğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen olarak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerinizin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencilerinizin de paylaşıp paylaşmadığı konusunda neler söylersiniz?

*Prof. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi

Dinsel bir içeriğe bürünmemiş olsa da batıl inançlarla kuşatılmış bir toplumuz. Üniversite hocası için de bu böyle öğrencisi için de. Bir yığın ön yargımız var. Bunlardan bir çırpıda arınmak mümkün değil. Dolayısıyla öğrencilerimiz ön yargılarla geliyorlar. Zaten üniversite öğreniminin amacı, ön yargıların arkasına soru işaretleri koyabilmektir. Bunu başardığımızdan emin değilim. Çünkü bir devridâim söz konusu. Üniversiteye yeni gelen öğrenciler daha önce mezun ettiklerimizin öğrencileri olunca giderilemeyen ön yargılar konusunda kendimize de bazı sorular sormamızın zamanı gelmiş demektir.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Vardır tabii. Nesir büyük ölçüde şiirin estetik kuralları çerçevesinde şekillenmiştir. Nesrin şiirin gölgesinde gelişimini sürdürmesi zihniyetle ilgili durumdur. İnsanı 'derinlemesine anlatan' değil ama bizim insanımıza dair, olan biteni hikâye eden metin-

lerin sayısı gözardı edilemeyecek kadar çoktur. Mesela, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi tek başına bir hazinedir.

5) Yüzyıllar boyunca tekamülünü sürdürerek bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Her şeyden önce sevmek lazım. Bilgi olmadan sevgi kalıcı olmaz. Onun için de divanlarla, mesnevilerle yüz yüze gelmek şart. Eski metinleri okurken ilk kez bize hitap ediyormuş, ilk muhatap bizmiş gibi bir okuyucu tavrı benimsemek gerekir. Bir de divanların, mesnevilerin her seviyedeki okuyucunun beklentileri doğrultusunda baskıları yapılmalıdır. Günümüzün iletişim ve öğretim teknikleri dikkate alınarak görsel malzemelerle zenginleştirilmiş antolojiler de okuyucuların işine yarayabilir. Ama bütün bunlar ayrıntıdır. Önemli olan böyle çabaya ihtiyacın olup olmadığıdır.

YAŞAR AYDEMİR*

SORUŞTURMA

Bugün tarihteki Helen medeniyeti de yok; ama onun küllerinden doğan bir Batı uygarlığı var. Ve bu uygarlık hâlâ farklı adlarla devlet veya topluluklar olarak, Helen medeniyeti ortak paydasında birleşerek, uygarlığını devam ettiriyor. Hâlâ Eflâton, Aristo gibi isimler hem düşünce tarihlerinde hem medeniyet tarihlerinde hem de edebiyat tarihlerinde ilham aldıkları isimler.

1) Klasik edebiyat, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun işlevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Çağdaş edebiyatımızın klasik edebiyat verimlerinden yararlanabileceği unsurlar mevcut mudur?

Evet, klasik edebiyat uzunca bir süre kültür tarihimizde ağırlığını hissettirmiştir. Klasik edebiyatı yalnız başına, siyasi ve sosyal yapıdan ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Aslında hiçbir edebiyatı veya sanat eserini kendi başına düşünemezsiniz. O, devriyle, kültürüyle, insanıyla birlikte vardır.

Ben klasik edebiyatımızı değerlendirirken içinden çıktığı medeniyetle birlikte değerlendiriyorum. Eğer klasik edebiyatımız varsa arkasındaki kültürüyle, medeniyetle ve medeniyet değerleriyle birlikte var. Edebiyatın zirve olduğu dönemler ile düşüşe geçtiği dönemlere bakarsanız, medeniyetin gücüne, parlaklığına paralel bir seyir takip ettiğini görürsünüz.

"Klasik edebiyatın kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi?" sorusuna bu pencereden bakmanın daha doğru olacağını düşünüyorum. Klasik edebiyatı meydana getiren Osmanlı medeniyeti bugün yoksa, aynı güçte bir klasik edebiyatımız da yoktur. Ancak medeniyetlerin tarih sahnesinde etkinliğini kaybetmesi demek, onun her şeyiyle tarih sahnesinden çekildiği anlamına gelmiyor. Bugün tarihteki Helen medeniyeti de yok; ama onun küllerinden doğan bir Batı uygarlığı var. Ve bu uygarlık hâlâ farklı adlarla devlet veya topluluklar olarak,

Helen medeniyeti ortak paydasında birleşerek, uygarlığını devam ettiriyor. Hâlâ Eflâton, Aristo gibi isimler hem düşünce tarihlerinde hem medeniyet tarihlerinde, hem de edebiyat tarihlerinde ilham aldıkları isimler. Öyleyse bir medeniyet, siyasi anlamda tarihteki misyonunu tamamlayıp sahnedan çekilebilir; ama bu onun her şeyiyle; insanıyla, kültürüyle çekildiği anlamına gelmez. Klasik olanı bir anlamda gelenek gibi düşünmek gerekir.

Edebiyat sadece kelime ve şekilden ibaret değildir. Divan edebiyatının bugün şekle ait tarafı büyük oranda kullanımdan düşmüştür. Ama edebiyat; öz, kültür, işlenmiş dil ve beraberinde gelen teşbih ve mecazlar dünyasının bir sonucudur. Öyleyse çağdaş edebiyatımızın divan edebiyatının birikimlerinden yararlanması onun hayrına olacaktır. Yoksa elindeki zengin malzemeyi gözardı etmiş olur. Çağdaş edebiyatın büyük oranda tıkanıdığı nokta da buradadır. Bu sıkıntıyı aşmaya yönelik arayışların 1960'lı yıllardan itibaren geleneği tekrar gündeme getirdiğini, istenilen düzeyde olmasa da klasik edebiyatımızın birikimlerinden istifade eden şair ve yazarların ortaya çıkmaya başladığını görüyoruz.

Edebiyat, kültürel birikimin bir sonucu olduğuna göre, şekil olmasa da imajlar, kültürel birikim, özellikle teşbih ve mecazlar anlamında klasik edebiyatımızın çağdaş edebiyata verebileceği çok şey vardır. Yeter ki biz klasik edebiyatımızı çağdaş şairin veya yazarın istifadesine sunabilelim.

*Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Öğretim Üyesi

2) Divan şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz?

Divan edebiyatına yöneltilen bu tür suçlamalar Tanzimat ile birlikte başlar. Bilindiği gibi Tanzimat siyasi bir değişimin başlangıcıdır. Bu değişim süreci, Osmanlı toplumunun yönünü tamamıyla Batı'ya çevirme ve Batı'nın değerlerine ortak olma çabasıdır. Batı ile irtibatı sağlayan isimler, edebiyatta da öncü olan isimlerdir. Şinasî, Namık Kemal, Ziya Paşa bunların başında gelir. Servet-i Fünun, Fecr-i Ati, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı da, divan edebiyatına bakış anlamında, büyük oranda bu çizgide devam etmiştir. Sosyal faydaya dayalı bir edebiyat kurmanın gereğini savunan Namık Kemal, divan edebiyatının her şeyini eleştiri konusu yapmıştır. Servet-i Fünun yazar ve şairleri, içerik ve şekilde büyük oranda Batı edebiyatını örnek almışlardır. Buna tepki olarak ortaya çıkan millî edebiyat ise, halk edebiyatını ön plana çıkarmış, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati'nin etkisi sona erince de eleştirilerin odağına divan edebiyatını yerleştirmiştir. Cumhuriyet döneminde de, özellikle 1930-1940'lı yıllarda, divan edebiyatına yöneltilen eleştirinin dozu artmıştır. (Geniş bilgi için bkz. Mehmet Kahraman, Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar, İstanbul 1996).

Bütün bu hadiselerin ışığında baktığımızda, divan edebiyatını sosyal hayattan uzak, mazmuncu veya taklitçi bir edebiyat olarak eleştirenlerin ortak paydasını onların siyasi bakış açılarının oluşturduğunu görürüz. Ahmet Kutsi Tecer, bir yazısında bu durumu şöyle dile getirir: "Bu kabil iddialar, dikkat edilirse, zamanımızı alakadar eden büyük siyasi temayüllerin tesiri altında görülür. Filhakika milliyetçilik ve halkçılık gibi bugünkü siyasi varlığımızı temellendiren hadiseleri izah eden cereyanlar ve onların geçirdikleri merhaleleri takip eden bir kimse, bu kabil iddia ve fikirlerin ilmî muhitlere kadar nüfuz eden, sosyal, politik kanaatların edebiyatçıları tarafından kendi sahalarına teşmillerinden ibaret olduğunu anlar..." (Ahmet Kutsi Tecer, "Halk Edebiyatı ve Folklor", Kalem Dergisi, Mayıs 1938).

Bu çerçevede, sorunlardaki "Divan edebiyatı sosyal hayattan uzaktır." iddiasını ileri sürenlerin hangi

düşünceden hareket ettikleri ve bu cümleden ne anladıkları önemlidir. Siyasi tarafı bir yana bırakırsak, herhâlde bu iddiayı ileri sürenlerin tabiatı, toplumu, olayları, olguları yorum yapmadan edebiyata aktarma gibi bir anlayışları yoktur. Böyle düşünülürse zaten sanat olmaz. Öyleyse bu iddia ile maksatları nedir? Şairin veya yazarın gündelik hayatında karşılaştığı olguları, kültürü, tabiatı malzeme olarak kullanmaması mı? Eğer sorunlardaki söylemden anlaşılan bu ise divan edebiyatına ciddi anlamda haksızlık edilmiş demektir.

Divan tarzında eser veren şair ve yazarlar bu toplumun içinden çıkmış, toplumun acılarını, sevinçlerini paylaşan insanlardır. Onlar da tıpkı halk şairleri gibi gündelik hayatlarında gördüklerini, yaşadıklarını, tecrübelerini, inançlarını malzeme olarak kullanmış ve eser ortaya koymuşlardır. Divan şairinin her bir beyti güçlü bir şekilde realiteye bağlıdır. Beytin arkasında ya tabiat ya da kültür vardır.

Ahmedî'nin şu beyti, bir terzi dükkânında ölçü alma anının resmidir. Terzi, sevgiliye diyeceği elbise için ölçü alırken sevgilinin yüzünü görmüştür. Güzelliği karşısında kendinden geçince makas elini kesmiş, elindeki iğne de yüreğine batmıştır:

Boyuna ton biçer iken yüzün görüp hayyât
Elini sındı kesip deldi yüreğini hayât

Ahmedî

Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzüne dökülen zülfü, aşğa bir demet gülü kucağına alan Habeşli bir çocuğu hatırlatmıştır:

Zülfün hamını gördüm ruhsârün üzre sandum
Tıfl-ı Habeş pür itmiş gül-desteden kucağın

Mîrî

Zâtî'nin beyti ay tutulması ve gece hırsızlık yaparken yakalanan hırsızın teşhir edilmesi üzerine kuruludur. Ey Zâtî! Ay güneşe benzeyen yüzünden nur çalarken gece tutuldu. Sonunda şehir içinde yüzü kara oldu:

Yüzü kara oldu âhir şehir içinde Zâtîyâ
Gün yüzünden nûr uğurlarken gece tutuldu mâh

Zâtî

Vâsıf'ın beyti de oruç ayı gelince meyhanelerin kapatılmasından hareketle kurgulanmıştır:

Devr ederken gece meclisde şarâb-ı gül-fâm
Der-i meyhâneye mühr urdu gelüp mâh-ı sıyâm
Vâsıf

Fuzulî'ye ait beyit de hayat tecrübesini yansıtır. Eğer toplumda önderlik istiyorsan, ilken tevazu olsun. Nitekim şarap ayağa düşmeden (kadehe girmeden) başa çıkmadı:

Serverlik ister isen üftâdelik şîâr et
Kim düşmeden ayağa çıkmadı başa bâde
Fuzûlî

Mesihî'nin beytine, gül goncası üzerine düşen şebnem ilham kaynağı olmuştur. Osmanlı'da Müslümanın içki içmesi yasaktı. İçki yasağını ihlal edenler mahkemece tespit edilir ve haklarında yasal işlem yapılırdı. Gerek şekli ve gerekse rengi itibarıyla şarap kadehini andıran goncanın içki içip içmediğini tespit için mahkemece şebnemler bilirkişi tayin edilmiş, goncanın ağzını koklamaktadırlar:

Serhoş sanuban mahkeme-i gülşen içinde
Şebnemler üşüp goncanun ağzını kokarlar
Mesihî

Ahmet Paşa'nın beyti "Yanlış hesap Bağdat'tan döner" atasözüne yaslanır:

Şâm-ı zülfün Mısır-ı hüsnünden çevirdiyse yüzün
Asma ol miskîni kim yanlış döner Bağdâd'dan
Ahmet Paşa

Tüccar, işi gereği her şeye "para" gözü ile bakar. Sevgilinin elini silen mendil de tıpkı bir tüccarın mal okşaması gibi sevgilinin elini okşamaktadır:

Silerken destüni gördüm ki cânâ dest-mâl ohşar
Hemân ol hâceye benzer ki almış deste mâl ohşar
Ravzî

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hemen her beytin arkasında sosyal hayat vardır. Yaşanmamış

bir hayatın edebiyatı olmayacağı açıktır. Hayatta var olan nesnelere aynen alınması da sanat için söz konusu olamaz.

Sorunun ikinci kısmına gelince; evet divan edebiyatı bir anlamıyla soyuttur. Çünkü sanatın doğasında soyutlama vardır. Şair özellikle de aşktan ve sevgiliden söz ederken gündelik hayatın malzemesini kullanmıştır. Ama anlattığı sevgili büyük oranda gerçek hayattaki bir sevgili tipiyle birebir örtüşmemiş, idealize edilmiştir. Aynı soyutlama halk şairinde de vardır.

Halkın, "sosyal hayattan uzaklığı ve soyutluğu nedeniyle divan edebiyatına uzak kaldığı" iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Kütüphanelerimizde bugünün antolojilerine karşılık gelen binlerce şiir mecmuasına ve cönklerle bakarsanız halk şairi ile divan şairinin şiirlerinin yan yana yer aldığı görürsünüz. Bu ortak bir zevkin ürünüdür. Bunun yanında hece ile divan tarzında şiir yazan şairler ile aruzla şiir yazan halk şairlerinin varlığını göz ardı etmemek gerekir. Hatta halk şairleri aruzdan hareketle kalenteri, selis, divan, semai, satranç gibi bazı nazım şekilleri oluşturmuşlardır. Teşbih ve mecaz unsurlarının ortaklığı, malzeme ortaklığı, aslında edebiyatın bir bütün olduğunu göstermektedir. Halkın edebiyatı ve avamın edebiyatı gibi bir adlandırma hiçbir şekilde bizim kültürümüze ve yapımıza uygun isimlendirmeler değildir. Tanzimat ile birlikte başlayan siyasi bakış, Batı'nın şablonlarıyla hayata ve edebiyata bakma yanlışlığını getirmiştir. Erol Güngör'ün ifade ettiği gibi, Osmanlı toplumunun sınıflı bir yapısı da yoktur ki halkın ve avamın edebiyatı olsun. Osmanlı'da şehzadeye ders veren bir müderris aynı zamanda Süleymaniye Camii'nin kürsüsünden halka vaaz ederdi. Padişahından paşasına, müderrisinden sipahisine, esnafından çiftçisine kadar toplumun her kesiminden; farklı meslek gruplarından divan tarzında şiir yazan şairler vardır.

Sonuç olarak, soyutluk veya soyutlama sanatın doğasında vardır. Bunun sanatta yok sayılması sanatı öldürür. "Sosyal hayattan uzak" ve bu yüzden "halk bu şiire uzak kalmıştır" suçlaması, temelsiz ve siyasi bir bakış açısının ürünüdür.

3) Orta öğretimde klasik edebiyatı okutacak öğretmenleri yetiştiren bir akademisyen ola-

**rak siz, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerini-
zin klasik edebiyat konusundaki birikimlerini
nasıl değerlendiriyorsunuz? Toplumun değişik
kesimlerinde var olan ön yargıları bu öğrencile-
rinizin de paylaşıp paylaşmadığı konusunda ne-
ler söylersiniz?**

Bizim bölümlerimizi tercih eden çocuklarımızın büyük bir kısmı kısa yoldan iş sahibi olma arzusuyla gelen öğrenciler. Bunda ailelerin rolü büyük. Pek az öğrencimiz bilinçli bir tercihle bölümümüze geliyor. Onların da klasik edebiyatımıza ait birikimleri yok denecek kadar az. Divan edebiyatına sıcak bakan pek az öğrencimizin bir kısmı da işe “tarafdarlık” boyutuyla bakıyor. Onların Osmanlı’ya bakışı divan edebiyatına bakışına paralel.

İnsan bilmediğinin düşmanıdır. Hele bilmek gayret gerektiriyorsa, çoğu zaman kolay olanı tercih ederiz. Bize gelen öğrencilerimiz de maalesef büyük oranda kolay olanı tercih ediyor ve ön yargı ile geliyor. “Divan şairi kimdir?” sorusuna büyük çoğunluk “Saray mensubudur.” cevabı veriyor. “Divan şairi nerelidir?” sorusuna karşılık bir kısmı “İstanbuldur” derken bir kısmı durup düşünme ihtiyacı hissediyor. “Divan tarzında yazan şairler ne yiyip ne içer, nasıl yaşar ve ne iş yapar?” sorularına öğrencilerin bir bölümü “Padişah ne yiyip ne içiyorsa onlar da onu yiyip içerler, sarayda yaşarlar ve maaşlarını saraydan alırlar, hiçbir geçim sıkıntıları yoktur.” cevaplarını veriyor. Bu cevaplar evet, ön yargılı cevaplar; ama daha vahimi öğrencilerimizin büyük bir kısmının hiç sorgulama ihtiyacı hissetmemiş, durup düşünmemiş olmasıdır.

Yeni yeni bazı şeylerin değiştiğine, çok az da olsa bazı öğrencilerimizin divan edebiyatına, en azından sempati ile baktıklarına şahit oluyoruz. Tabi ki bu bizi sevindiriyor. Ama istenilen düzeyde donanımlı geldiklerini söylemek mümkün değildir.

4) Klasik edebiyatımızda nesrin ihmal edildiği yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılmadığı iddialarında doğruluk payı var mıdır?

Bizim insanımız nesirden ziyade nazmı tercih etmiştir. Nazmın akılda kalması, insanları etkilemesi, az ve öz söylenmesi, sayfalar dolusu düz yazıyla anlatılacak bir hususun bir beyitle ifade edilebilmesi gibi durumlar nazmı nesrin önüne geçirmiştir. Özlü sözle-

re, atasözlerine bile bakarsanız büyük bir bölümünde şiiriyet görürsünüz. Kafiye olan akılda kalmıştır. Nesirde bile seci ile şiire yaklaşan bir anlatım vardır.

Nesir neye ve kime göre ihmal edilmiştir? Soruya nereden baktığınıza bağlı. Tanzimat’la birlikte Batı’dan gelen anlatım biçimleri ve yeni türler büyük oranda nesre dayanır; roman, hikâye, tiyatro vs. Bu bir uygarlığın tercih ettiği anlatım biçimidir. Siz bu uygarlığın yanında kendinizi konumlandırır, meseleye oradan bakarsanız, evet Batı’daki kadar bizde nesir tercih edilmemiştir. Bunun yerine teksif edilmiş bir nazım yeğlenmiştir. Bu durum iki ayrı medeniyetin kendilerine has özellikleridir. Bir anlamda kişiliklerinin göstergesidir. Vasfi Mahir, Batı edebiyatı ile Osmanlı edebiyatının anlatım biçimi bakımından önemli bir farkının altını çizer: Batı’nın yayıcı, Doğu’nun ise toplayıcı olduğunu, birinin gördüğünü diğersinin sezdiğini; birinin bir cümle ile anlattığını diğersinin bir hece ile duyurduğunu söyler. Buna Batı’nın tiyatroları ile Doğu’nun gazellerini örnek gösterir. Tanpınar da gazeller için “bizim romanımız” ifadesini kullanır.

Meselenin bir başka tarafı da arz talep ilişkisidir. Bir alanda boşluk görürsünüz, o boşluğu doldurursunuz. Ama ürettiğiniz metanın pazarı ve müşterisi yoksa üretimi durdurursunuz. Ne tür metanın ne kadar müşterisi olduğu bellidir. Ona göre üretim yaparsınız. Kaldı ki divan edebiyatında nesir de hayli yer tutar.

“İnsanı derinlemesine anlatan metinler” meselesine gelince; bu tür metinler illa nesirle yazılacak diye bir kaide mi var? Manzum olarak insanı anlatan, içinde bulunduğu ruh hâlini yansıtan o kadar çok metnimiz var ki, hangi birini söyleyelim?

Ser-i kûyına n'ola sehv ile bassa kadem âşık
Ser ü pâ farkın itmez n'eylesün hem mest hem âşık
Nevî

Nevî’nin beytinin derin ruh hâlini anlatmadığını kim söyleyebilir? Şair “Ey sevgili! Aşık senin bulunduğu mahalleye sehv ile ayak bassa buna şaşılır mı? Başını ve ayağını idrak etmez. Ne yapsın hem sarhoş hem de âşıktır. Öyleyse büsbütün mazurdur. Bu ruh hâli anlatılırken “s” sesinin aliterasyonu ve “hem” “hem” kelimesinin sağladığı ritim aşkın ruh hâlini verir. Birinci mısradaki “sehv ile bassa” kelimelerindeki “s” sessizi, aşkın sevgilinin bulunduğu yere giderken sessizce,

korka korka, çekinerek ve tedirgin bir vaziyette gidişini verir. Aşığın buradaki ruh hâlinin derinlemesine ve-
rilmediğini söylemek insafsızlık olur.

Cemâl Kurnaz, "Divan Şiirinde Ritim Arayışları" isimli yazısında Bâkî'nin:

Yine gömgök tere batmış çıka geldi çemene
Nev-bahâr irdi diyü virdi haberler sünbül
Bâkî

beytini "Kan-ter içinde, nefes nefese gelen bir haberci: Sünbül. Çemene ilkbahar geldi diye haber getiriyor. Menekşe ve sünbül ilk açan çiçekler olduğundan divan şairlerince baharın habercisi kabul edilir. "Gömgök tere batmak" deyimi sünbülün kendi rengi dolayısıyla gayet uygun düşmüştür. İkinci mısradaki tekrarlanan "r" sesi vezinle birlikte güzel bir âhenk meydana getiriyor; dolu-dizgin gelen atının hareketini hissettiriyor. Tabloda renk ve hareket unsuru birbirini tamamlamaktadır." şeklinde yorumlar.

Ben bu sorunun arkasındaki duruşun yanlış olduğunu düşünüyorum. Her şeyden önce Batı uygarlığı ile İslam medeniyetinin düşünce biçimi, hayata bakışı, onu algılayışı farklıdır. Doğal olarak ifade ediş biçimleri de farklı olacaktır.

5) Yüzyıllar boyunca tekâmülünü sürdüren bir imparatorluk kültürü seviyesine ulaşmış klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanabilmek için sizce araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere düşen görevler nelerdir?

Atalarımız, günahıyla sevabıyla bir medeniyet kurmuşlardır. Bu medeniyet uzunca bir süre dünya tarihine yön vermiştir. Elbette onların sevapları olduğu kadar hataları da olmuş ve bu hataları sonucunda Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir. Türk toplumu, X. yüzyılda olduğu gibi XIX. yüzyılda da bir öncesinden tamamen farklı bir yaşam tarzı ve dünya görüşü ile yüz yüze kalmıştır. Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği gibi "Kültür ve medeniyet değişmesi" de dediğimiz bu hâdise hiç de kolay olmamış, nesillerin çatışmasını, acı çekmesini ve fedakârlıklarda bulunmasını gerektirmiştir. Bütün değişimlerde olduğu gibi bizde de değişim sancılı olmuştur. Gerek değerlerde, gerek yaşam biçiminde ve gerekse düşünüşte etki-tepkiler hâlâ güncelliğini korumaktadır.

Kültür ve sanat da siyasi hayattaki çalkantılardan nasibini almıştır. Bundan en fazla etkilenen divan edebiyatı olmuştur. Hâlâ divan edebiyatına bakışta siyasi taraf ağır basmaktadır. Edebiyatımızın bu devresine müfredatımızda hak ettiği yerin verildiğini söylemek de mümkün değildir.

Araştırmacı, öğretmen, öğrenci, klasik edebiyatımızdan yeterince faydalanmak için neler yapabilir sorusuna karşılık, ilk planda şunları söylemek mümkündür:

Bu dönem metinlerinin ilmî neşirleri yanında, günümüz okuyucusunun dikkatini çekecek popüler neşirlere de yer verilmeli, değişen şartlarda edebiyatımızın değişmeyenleri gündeme taşınmalıdır.

Gerek araştırmacı ve gerekse öğretmenlerimiz, devri anlamadan, devrin edebiyatını, sanatını ve sanat-kârını anlamamanın imkânsız olduğunun bilincinde olmalıdırlar. Öğrencinin de bu bilince ulaştırılması gerekir.

Edebiyat eğitiminde, özeldir divan edebiyatı öğretiminde altı yüz yıllık bir birikim teoriye boğulmadan anlatılmalıdır. Öğrencinin seviyesi gözetilerek metin seçimi yapılmalı ve öğrencilerin ondan haz almaları sağlanmalıdır.

Batı'nın kendi klasiklerini farklı yaş gruplarının okuyabileceği hâle getirdiği gibi, kültürel birikimi ve edebî zevki yeni nesle aktarmak için bizim de metinlerimizi farklı seviyeden okuyucu ile buluşturmamız gerekir.

Dersler, bilgisayar teknolojilerinden de yararlanılarak görsel malzeme açısından zenginleştirilmeli; haritadan minyatüre kadar birçok malzeme kullanıma sokulmalıdır.

Metinlerin sosyal hayatla ilgisi kurulmalı; okuyucu metnin zihinsel arka planını görebilmelidir.

Okullarda metinler, başka derslerle; özellikle tarih, sosyoloji ve coğrafya ile irtibatlı işlenmelidir.

Öğrencilerde edebiyatımızın bu dönemine karşı merak uyandırılmalı, Batı'yı okurken kendi kültürünü de okuyarak mukayese imkânı verilmelidir.

Bunlar yapılabilirse, edebiyatımızın bu devresine karşı ön yargılı bakış önemli ölçüde ortadan kalkacaktır. Okuyucu da ideolojik kaygılardan uzak kalacak, klasik edebiyatımızın birikimlerinden istifade edilecek ve ondaki edebî zevki fark edecektir diye düşünüyorum.